

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění
Teologická studia – Historie

PAPEŽSKÁ MOC Z POHLEDU CÍSAŘE FRIDRICH A II. NA PŘÍKLADU ČTYŘ JEHO PROTIPAPEŽSKÝCH
LISTŮ

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Vít Hlinka, Th. D.

Olomouc 2020

Bc. et Bc. Klára Tománková

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 15. května 2020

.....

Obsah

Úvod	4
1 Vývoj doktríny papežské moci od raného středověku do první poloviny 13. století.....	6
1.1 Doktrína papeže Gelasia I. o dvou mocích.....	6
1.2 Pseudoisidorské dekretálie	9
1.3 Zásada „prima sedes a nemine iudicatur“	11
1.4 Plenitudo potestatis.....	14
1.5 Papež jako vicarius Petri a vicarius Christi	17
1.6 Pontifikát Inocence III. a jeho vliv na vývoj doktríny papežské moci	19
2 Vývoj doktríny královské moci od raného středověku do první poloviny 13. století.....	22
2.1 Úloha královské moci v církvi.....	22
2.2 Král jako vicarius Christi a vicarius Dei	23
3 Úvod do konfliktu papeže Řehoře IX. s císařem Fridrichem II.	26
4 Papežská moc z pohledu císaře Fridricha II. na příkladu čtyř jeho protipapežských listů....	29
4.1 Cum sit Christus caput ecclesiae	29
4.2 Levate in circuitu oculos vestros	33
4.3 In exordio nascentis mundi.....	38
4.4 Collegerunt pontifices et pharisei	43
Závěr.....	52
Seznam pramenů a literatury	54
Anotace.....	60
Annotation	61

Úvod

Svět středověké křesťanské Evropy osvětlovala dvě velká světla, která byla zřízena k péči a obraně Kristovy pozemské církve: papežství a císařství. Přestože se okamžiky a okolnosti zrodů těchto dvou instancí v zásadě velmi lišily, skrze střídající se fáze růstu a kolísání, které závisely zejména na schopnostech konkrétních představitelů, dospěly obě moci ke svým vrcholům téměř ve stejný čas. Právě první polovina 13. století se stala onou epochou, která zplodila na obou stranách nejsilnější vládcy: papežskou autoritu tak silně pozdvihl Inocenc III. přezdívaný *Šalomoun III.* (potažmo pontifikové Řehoř IX. a Inocenc IV.), císařství naopak *stupor mundi*, Fridrich II. Papež Inocenc III. (1198–1216), jemuž v době jeho pontifikátu nebylo v Evropě rovného, se usiloval nasměřovat církev k zářným zítřkům, kterých se však sám nedožil. A právě on byl shodou okolností tím, kdo uvedl na trůn Říše mladíčka z rodu Štaufů, jenž se o pár desetiletí později stal kamenem úrazu pro jeho nástupce. Díky nekonfliktní povaze Inocencova přímého nástupce, staříčkého Honorio III. (1216–1227), se sice mohla Fridrichova touha po moci široce rozvíjet, jen dokud ale nenarazila na ostré hrany netolerantnosti Řehoře IX. (1227–1241). Tento další z velkých papežů-právníků se ihned vrhl do otevřeného boje proti sicilskému císaři, jehož rozpínavost nebezpečně ohrožovala také papežský stát. Dvanáctileté napětí mezi oběma trůny vyvrcholilo v letech 1239–1241 „bitvou psacích brků“, jejíž nejběsilejší fáze zrodila předměty našeho zkoumání, tedy písemnosti, jimiž se naše práce bude primárně zabývat.

Tento dosud nevídaný mocenský souboj nutil představitele papežské i císařské kanceláře podávat ty nejlepší výkony a s každým novým kolem napínat své síly k překonání soupeřova manifestu. Doktrinální převaha papežské autority se zpočátku zdála být přirozeně ve výhodě, nicméně vynikající schopnosti císařského logothety Petra z Viney dokázaly vytvořit z císaře Fridricha II. přinejmenším rovnocenného soupeře Svatého stolce. Na tomto místě je zajisté nesmírně důležité poznamenat, že ačkoli byl Fridrich II. nezřídka nazýván mimořádným panovníkem, který významně předběhl svou dobu, jako skutečný křesťanský císař vrcholného středověku se nikdy nemohl odvrátit od teologického pramene sobě svěřené moci: jeho autorita pocházela výlučně od Boha. Zajisté nás tedy nepřekvapí, že slovní argumentace vydaných manifestů pevně kořenila především v textu Písma.

Písemný souboj dvou vrcholných představitelů tehdejší křesťanské církve nás může fascinovat nejen svou zuřivostí, ale zejména pokud zaměříme svou pozornost na způsoby

užité argumentace (zvláště u císařské strany!) a důsledky, které z nich vyplývaly. Ačkoli zásahy do doktríny papežské moci po dlouhou dobu představovaly doménu pontifiků samotných, byl to právě císař Fridrich II., kdo vytrvalým útokem na slabinu této moci, tedy osobu papeže samotného, způsobil její nezvratné poškození. Právě Fridrichovu způsobu protipapežského boje jsem se rozhodla věnovat stěžejní část své práce, kde se budu skrze překlad a rozbor čtyř klíčových dopisů usilovat hlouběji proniknout do způsobů jeho mimořádné argumentace. Konkrétní východisko praktické části tedy budou tvořit listy *Cum sit Christus caput ecclesiae*, *Levate in circuitu oculos vestros*, *In exordio nascentis mundi* a *Collegerunt pontifices et pharisei*. Rozsah práce nám neumožňuje pojednat také o reakcích papežské kanceláře, jejichž formulací se bohužel budeme moci dotknout pouze velmi okrajově. Vzhledem k tomu, že provázanost listů s jejich protějšky byla většinou vágní, nemusíme snad se obávat, že by tento nedostatek byl schopen zásadně zkreslit výsledky naší práce. Přestože k životu a vládě Fridricha II. existuje velké množství literatury, v případě zkoumání samotných dopisů se prozatím lze opřít spíše o kusé informace vybrané z těchto obsáhlých monografií, a pochopitelně také o latinské znění textů samotných.

Abychom byli schopni zasadit tento boj mezi Řehořem IX. a Fridrichem II. do celého kontextu vývoje doktríny duchovní i světské moci v církvi, věnujeme na úvod několik krátkých kapitol vývoji této doktríny, počínaje raným středověkem, konče pontifikátem Inocence III. Tyto kapitoly vesměs zaměříme na pojmy a události, které nejvýrazněji formovaly vývoj teorie moci nástupců Petrových. Oporou pro první část práce nám budou obzvláště studie Waltera Ullmanna: *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, *Principles of Government and Politics in the Middle Ages* a *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*. Pojednáním o královské moci ná provede zejména Ernst Kantorowicz: *Dvě těla krále* či Fritz Kern: *Kingship and Law in the Middle Ages: Studies*.

Ráda bych zde, se stále rostoucí vděčností, poděkovala Mgr. Vítu Hlinkovi, Th. D., své rodině a svým blízkým.

1 Vývoj doktríny papežské moci od raného středověku do první poloviny 13. století

1.1 Doktrína papeže Gelasia I. o dvou mocích

Ačkoliv by si vývoj papežského primátu jistě zasloužil více pozornosti již od svých nejranějších počátků, vzhledem k rozsahu naší práce se budeme moci zaměřovat na jeho vývoj až od doby, v níž zaznamenáváme první významnější interakce se světskou mocí na oficiální rovině (tj. po utřídění vnitro-církevních vztahů, upevnění papežského úřadu a vytvoření výsostné pozice římské církve).¹

Oficiální začlenění církve do římského impéria, probíhající od 4. století, si vyžádalo určité ústupky vůči císařské moci. Ty vycházely z pozice, kterou císař dříve zastával v rámci tradičního římského kultu helénistické doby jako *pontifex maximus*.² Brzy však vyvstává potřeba upevnit svébytnost církevní moci proti moci císařské, a to zejména na poli církevního dogmatu.³ Děje se tak v případech překročení hranice císařských kompetencí, které panovníku v rámci církve přináležely. I přes nemalé výsady, které císař měl v duchovní sféře, nebylo žádoucí, aby – ani s nejlepším úmyslem – zasahoval do doktrinálních záležitostí. Tyto intervence, ve spojení se soudobou mocensko-politickou situací,⁴ poskytly papežům příležitost k posílení opozice církve vůči císařské moci. Krokem vpřed v rámci doktríny moci pak učinil ve svém dopise východořímskému císaři

---

¹ Geneze primátu římské církve a výsadního postavení jejího pastýře v rámci pěti tradičních patriarchátů – Říma, Alexandrie, Antiochie, Jeruzaléma a Konstantinopole – představovala pozoruhodný dlouhodobý proces. V jeho průběhu se Řím osvědčil jako obhájce jednoty církve, záruka ortodoxie, ale i smířčí a odvolávací instance, čímž si vyzískal postavení „prvního mezi rovnými“ a centra „*communiae ecclesiarum*“. Posléze při šíření křesťanské zvěsti na západ se stal hlavou Západní církve, avšak bez souhlasného uznání Východu. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 23nn. Vývoj primátu římské církve v prvních staletích viz Tamtéž, s. 7–45.

² V pozdně antické podobě křesťanství, které si přisvojilo určité rysy helénismu, se odpovědnost císaře za svěřený lid vztahovala krom materiálního také na jeho duchovní prospěch. Církev také císaři zanechala původně mu přináležící kněžskou hodnost. Srov. DVORNÍK František, Pope Gelasius and Emperor Anastasius I, in: *Byzantinische Zeitschrift*, 1951, roč. 44, s. 111. Krom zmíněných výsad přináleželo císaři i potvrzení volby nového papeže nebo také svolávání koncilů. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 60.

³ Srov. tamtéž, s. 54.

⁴ Nadvláda Gótů nad územím Itálie umožňovala papeži zaujmout vůči císaři ostřejší postoj. Srov. BARRACLOUGH Geoffrey, *The Medieval Papacy*, London: Thames and Hudson, 1968, s. 28.

Anastasiovi I. (491–518) papež Gelasius I. (492–496), když pojednal o nadřazenosti duchovní nad světskou mocí:⁵

„Duo sunt quippe, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra pontificum, et regalis potestas. In quibus tanto gravibus pondus est sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino reddituri sunt examine rationem. Nosti enim, fili clementissime, quoniam licet praesideas humano generi dignitate, verumtamen praesulibus rerum divinarum devotus colla submittis, atque ab eis causas tuae salutis expetis, inque sumendis coelestibus sacramentis, eiusque, ut competit, dispondendis subdi te debere cognoscis religionis ordine, potius quam praeesse itaque inter haec ex illorum te pendere indico, non illos ad tuam redigi velle voluntatem.“⁶

Uvedený úryvek dopisu se zdá být koncipován jako jemné otcovské napomenutí, které má císaři připomenout, kde leží hranice jeho kompetencí. Nicméně Gelasius přichází s novým pojetím hierarchického vztahu, který existuje mezi dvěma silami vládnoucími tomuto světu. Klíčové pojmy *auctoritas* a *potestas*, samy o sobě vypovídající o jednoznačném rozdílu v podstatách těchto mocí, antika dobře znala.⁷ Pontifex však nyní poměr převrací a přednostní postavení připisuje kněžím (ale nikoli pouze samotnému papeži!). Své stanovisko zdůvodňuje eschatologicky – skrze vztažení k posledním věcem. *Auctoritas sacra pontificum* předčí královskou moc ne z hlediska svrchovanosti, nýbrž z hlediska váhy, a to kvůli jejímu přesahu do věčnosti. Při Posledním soudu to budou totiž kněží, kdo složí účty za všechny, včetně pozemských vládců.⁸ Proto tedy v případě *rerum divinarum* přísluší vládcí pokorně sklonit hlavu v podřízenosti kléru a spolehnout se na jejich soud. Stejně jako se duchovní podřizují panovníkově moci nad lidstvem, která mu je svěřena z nebes.⁹ Navzdory svému odvážnému tvrzení, je však papež Gelasius stále dalek toho, aby požadoval pro kněžstvo svrchovanost nad světským vládcem.¹⁰ Již u nástupců Gelasia I. na papežském stolci se ukazuje dlouhodobá neudržitelnost jeho myšlenky. Zachování doktríny bylo mnohdy – stejně jako nyní – otázkou příznivé mocensko-politické

---

⁵ Více k dění, které předcházelo vyhocení situace, ale také k významu dopisu samotného, srov. DVORNÍK František, *Pope Gelasius and Emperor Anastasius I*, s. 111-113.

⁶ GELASIUS I., *Famuli vestrae pietatis*, In: PL 56, col. 634 AB.

⁷ Císařská *potestas* měla v Římské říši zásadní význam, neboť pramenila z přenesené suverenity římského lidu, tedy se pojila s účinnou mocí. *Auctoritas* naopak disponovala vyšším stupněm morální prestiže. Srov. DVORNÍK František, *Pope Gelasius and Emperor Anastasius I*, s. 113.

⁸ Philippe Levillain v tomto bodě poukazuje na nejednoznačnost Gelasiova výroku, neboť podle něj není jisté, zda papež poukazuje na odpovědnost kněží za osobní skutky vládců – což se pojí s duchovní odpovědností kněží – nebo za jejich politiku – čímž by potvrzoval konkrétní hierarchii mocí. LEVILLAIN Philippe, *The Papacy*, Vol 2, New York: Psychology Press, 2002, s. 622.

⁹ GELASIUS I., *Famuli vestrae pietatis*, col. 634 BC.

¹⁰ Srov. DVORNÍK František, *Pope Gelasius and Emperor Anastasius I*, s. 113–115.

situace. Barbarské vpády na území bývalé Západořímské říše však nutně způsobily úpadek církevní autority petrovského stolce, který jediné východisko ze svízelné situace viděl ve zpětném přimknutí se k autoritě císařství.¹¹

I přes jednoznačnost svého poselství se text stává v pozdějších dějinách papežství předmětem dezinterpretace a následně také důležitou platformou pro posouvání limitů duchovní autority novým směrem. Poprvé mimo Řím byl Gelasiův dopis citován v roce 829 na synodě v Paříži, kde byl využit jako součást argumentace biskupů a opatů franské církve usilujících o jasnější vymezení rozdílu mezi císařskou mocí a biskupskou autoritou.¹² Zařazen mezi texty tzv. Pseudoisidorských dekretálií, dokument přetrval až do 11. století, kdy Gelasiovo vymezení se vůči světské moci zaujalo soudobé kanonisty natolik, že jej přebírají přímo do sbírek kanonického práva.¹³ Výrazně tendenčně pak text interpretoval reformní papež Řehoř VII. (1073–1085). Apel na světské panovníky, aby převzali do svých rukou realizaci reformy církve, již ponejvíce trápila přebujelá simonie a sňatky kleriků, skončil nezdarem,¹⁴ a tak se Řehoř VII. převzetím iniciativy zároveň uchýlil k bezprecedentnímu posílení politické autority duchovenstva. Přímou v dokumentu, jímž exkomunikoval císaře Jindřicha IV., napsal:

„Agite nunc, queso, patres et principes sanctissimi, ut omnis mundus intellegat et cognoscat, quia, si potestis in caelo ligare et solvere, potestis in terra imperia regna principatus ducatus marchias comitatus et omnium hominum possessiones pro meritis tollere unicuique et concedere.“¹⁵

Postoje Řehoře VII. pochopitelně vyvolaly i vlnu kritiky. Odpůrci této doktríny, včetně zástupců císařského tábora, ve svých protestech argumentovali tím, že pontifex svým jednáním porušuje nejen Gelasiovu doktrínu o dvou mocích, ale především Bohem ustanovený řád společnosti.¹⁶

---

¹¹ Srov. BARRACLOUGH Geoffrey, *The Medieval Papacy*, s. 28–29.

¹² Srov. FRIED Johannes, „*Donation of Constantine*“ and „*Constitutum Constantini*“: *The Misinterpretation of a Fiction and Its Original Meaning*, Berlin: Mouton de Gruyter, 2007, s. 89n.

¹³ ROBINSON, I. S., *The Papacy 1073-1198: Continuity and Innovation*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, s. 297.

¹⁴ Tamtéž, s. 296.

¹⁵ ŘEHOŘ VII., *Beate Petre princeps*, in *Registrum Gregorii VII.*, II, VII., *Monumenta Germaniae Historica, Epistolae selectae*, s. 487.

¹⁶ Srov. ROBINSON, I. S., *The Papacy 1073-1198*, s. 296.

1.2 Pseudoisidorské dekretálie

Se zánikem Západořímské říše a příchodem raného středověku se pozice římské církve na Západě značně oslabil. V důsledku tehdejšího dějinného vývoje se vytvořily na území západní Evropy samostatné církevní jednotky, jejichž kontakt s Římem byl minimální.¹⁷ Jako jeden z impulsů, které opět posunuly Řím do středu zájmu a pozornosti, zapůsobila anglosaská misijní činnost papeže Řehoře I. Velikého (590–604),¹⁸ díky níž se upevnila vzájemná provázanost. Snaha nově založených církví nalézt vlastní identitu zplodila touhu po spojení s garantem jednoty církve – starobyklým Římem – nositelem tradice, která byla vystavěna nad hroby apoštolů.¹⁹ I přes svou uznávanost však Stolec sv. Petra disponoval pouze nepatrnou účinnou mocí a jeho vliv na nově rodící se raně středověké říše a jejich církve se omezoval na pozici jakéhosi vzoru, podle nějž se měří. Samotné řízení církve a realizace konkrétních reformních kroků spadalo do kompetence vládců.²⁰

Přibližně v polovině 9. století vzniká na území franské říše sbírka dokumentů, která svým vlivem posunula vývoj papežské autority v prvním tisíciletí a následně se zařadila mezi tradiční opěrné pilíře v boji pontifiků vrcholného středověku proti světské moci. Název „Pseudoisidorské dekretálie“ se odvozuje od autora, který sám sebe v rukopisech označuje jako Isidor Mercator, nicméně s velkou pravděpodobností můžeme tvrdit, že se na vytvoření sbírky podílel početnější tým autorů.²¹ Ačkoli bychom bez váhání mohli nazvat posílení autority papežského stolce nejvýznamnějším plodem a účinkem zmíněné sbírky, prvotní účel jejího vzniku nebyl překvapivě přímo nasměřován k tomuto závěru. Fungování církevního uspořádání podle jednotlivých provincií v čele s metropolitou

---

¹⁷ Nejvyšší stupeň samostatnosti vykazovala hispánská církev, která se, dokonce s vědomím vlastní teologické nadřazenosti, nevázala na Řím ani v některých svých dogmatických otázkách. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 69n.

¹⁸ K anglosaské misii vedené Augustinem, později ustanoveným arcibiskupem z Canterbury, viz např. GODFREY John, *The Church in Anglo-Saxon England*, New York: Cambridge University Press 2009, s. 67nn.

¹⁹ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 72n.

²⁰ Jako vhodný příklad pro ilustraci bychom mohli uvést Karla Velikého, který svůj postoj k římskému pontifikovi zaznamenal v roce 796 v dopise Lvu III. Papež byl podle něj spíš jakýmsi přímluvcem, který měl „s rukama vztáženými k Bohu, podobně jako Mojžíš“ napomáhat svou modlitbou k vítězství. Skrze ochranu Říma si franští králové nakláněli na svou stranu proud Boží přízně. Srov. DE JONG Mayke, *Charlemagne's church*, in: STORY Joanna (ed.), *Charlemagne: Empire and Society*, Manchester: Manchester University Press, 2005, s. 116nn. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 74n.

²¹ Srov. ULLMANN Walter, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, London: Routledge, 2003, s. 63. Podle textu v záhlaví dokumentů – „Incipit praefatio sancti Isidori libri huius“ – středověcí učenci přisuzovali autorství Isidoru Sevillskému (cca 560–636). Srov. DETLEV Jasper, FUHRMANN Horst, *Papal letters in the Early Middle Ages*, Washington, D. C.: CUA Press, 2001, s. 137.

zažívalo v raném středověku úpadek, zejména v národních církvích. Zamýšlená reforma franské církve iniciovaná Karlem Velikým však nevedla k obnovení „biskupské kolegiality“,²² ale naopak druhotně vyústila v posílení dohledu světského vládce nad biskupstvími skrze jednotlivé církevní metropolity. Jejich moc a s tím také protipapežskou politiku později podporoval Hinkmar (806–882), arcibiskup remešský, stoupenec a blízký rádce Karla II. Holého.²³ V Hinkmarově arcidiecézi se vytvořila opozice sufragánů, která ve snaze omezit tuto svrchovanou moc soustředěnou v ruku panovníka, potažmo metropolitů, našla protiváhu v prosazování autority Petrova stolce. Tato opozice patrně stála za vznikem sbírky dekretálií, která ovlivnila dějiny papežství na několik staletí dopředu.²⁴

Obsah sbírky Pseudoisidorských dekretálií tvořily různé texty církevně-právní povahy, z velké části se však jednalo o falzifikované dokumenty.²⁵ Kombinace s pravými dokumenty měla zřejmě zajistit věrohodnost, a proto vedle falšovaných papežských dopisů z prvních třech staletí církve zde autoři začlenili i větší množství autentických dekretálů a koncilních dokumentů ze 4. až 8. století,²⁶ převážně čerpaných ze sbírky *Hispana Gallica Augustodunensis*.²⁷ Jako součást dokumentů se nám zachoval i nejstarší rukopis tzv. Konstantinovy donace (*Constitutum Constantini*),²⁸ ale také již zmíněný dopis Gelasia I. císaři Anastasiovi I.

Aby byla opozice franských biskupů vůbec schopna soupeřit s působením světské moci v církvi, musela se nevyhnutelně zaštitit podobně silnou, již existující, konkurenceschopnou autoritou. Apoštolská autorita římské církve v čele s Petrovým nástupcem se jevila jako jediná reálná volba, která by mohla obstát na doktrinárním bojišti

---

²² Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 76n.

²³ Srov. DE JONG Mayke, Hincmar, priests and Pseudo-Isidore: the case of Trising in context, in: STONE Rachel, WEST Charles (eds.), *Hincmar of Rheims: Life and Work*, Manchester: Manchester University Press, 2015, s. 273nn. Srov. např. BARRACLOUGH Geoffrey, *The Medieval Papacy* 1968, s. 59.

²⁴ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 77.

²⁵ Badatelé hovoří o přibližně jedné třetině sbírky, srov. např. ULLMANN Walter, *A Short History of the Papacy*, s. 63.

²⁶ Databe celé sbírky sahá od pontifikátu papeže Klementa I. (cca 90–101) až do roku 721. Srov. DETLEV Jasper, FUHRMANN Horst, *Papal letters*, s. 137.

²⁷ Databe vzniku souboru *Hispana Gallica Augustodunensis* spadá přibližně do čtvrtého desetiletí 9. století. Srov. KÉRY Lotte, *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400–1140): A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature*, Washington, D. C.: CUA Press, 1999, s. 69.

²⁸ Srov. ULLMANN Walter, *A Short History of the Papacy*, s. 64. Johannes Fried se ve své studii zabývá analýzou fenoménu známého pod názvem „Konstantinova donace“. Především ostře rozlišuje mezi *Donatio* a *Constitutum Constantini*, tedy mezi fiktivní myšlenkou darování sekulární moci církvi císařem Konstantinem a samotným falzem Konstantinovy konstituce. Viz FRIED Johannes, „*Donation of Constantine*“.

proti zakořeněné praxi světské jurisdikce.²⁹ Nutno podotknout, že dokumentová falza by také jistě neobstála, aniž by byla dostatečně pevně zakořeněna ve skutečnosti. Walter Ullmann příhodně poznamenává, že dílo padlo na úrodnou půdu právě proto, že „ta půda byla již předem kultivovaná přesně tím směrem, k němuž odkazoval padělaný materiál“.³⁰ Je nesporné, že bez úrodné půdy v podobě implicitně již přítomné ideologie, by zasetí padělků mohlo vynést jen pramalý užitek.

Celý soubor „nalezených“ dokumentů, kde důležitost jednotlivých textů rostla přímo úměrně se zvyšujícím se (údajným) stářím, byl záměrně důsledně protkán zásadním tématem prvenství Petrovské římské církve.³¹ A tak ve snaze odejmout práva králi a metropolitům, jsou tyto výsady vloženy do rukou papeže: biskupové se mohou kdykoli ve svých případech obracet na papeže a ten má právo je soudit, dále také římský biskup musí potvrdit všechny koncily a synody – bez jeho souhlasu nemohou být považovány za platné.³² Toto horlivé vyzdvihování „matky všech církví“, pramene křesťanství a víry, by spíše odpovídalo realitě církve vrcholného středověku než situaci papežství v polovině 9. století. Zde se nicméně ukazuje, že akcentace papežského primátu hrála v celém procesu roli klíčového nástroje a nestala se v očích autorů sbírky ničím jiným než právě prostředkem k dosažení kýženého výsledku.³³ Faktického prosazení pseudo-isidoriánských požadavků bylo ještě otázkou několika staletí, ale v konečném důsledku zanechalo užití Dekretálií otisk právě na instituci papežství, které na jejich základě postupem času dosáhlo posílení své univerzální jurisdikce, podřízení nižších struktur a jejich propojení s Apoštolským stolcem jako centrem moci.³⁴

1.3 Zásada „prima sedes a nemine iudicatur“

Když papež Řehoř VII. ve svém slavném *Dictatus papae* (1075) uvedl kromě dalších dvaceti šesti tezí odkazujících na autoritu nejvyššího pontifika i výrok „Quod a

---

²⁹ ULLMANN Walter, *A Short History of the Papacy*, s. 64.

³⁰ Tamtéž, s. 63.

³¹ Tamtéž, s. 64.

³² SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 78. Srov. ROBINSON, I. S., Church and papacy, in: BURNS James Henderson (ed.), *The Cambridge history of medieval political thought c. 350–c. 1450*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 269n.

³³ Ullmann také poznamenává, že vzhledem k soudobé situaci papežství ani nehrozilo, že by se požadovaný akcent mohl plně uskutečnit. ULLMANN Walter, *A Short History of the Papacy*, s. 64.

³⁴ SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 78. Srov. LUSCOMBE, D. E., Introduction: the formation of political thought in the west, in: BURNS James Henderson (ed.), *The Cambridge history of medieval political thought*, s. 171.

nemine ipse iudicari debeat“, tedy že papež nemůže být nikým souzen, procházel se svým tvrzením brázdou – ačkoliv nenápadně – vyoranou již pluhem předchozích generací. Otázka, kde z hlediska práva stojí v církvi osoba papeže, vstupovala do popředí všeobecného zájmu nejpozději od konce 5. století. S uvedenou tezí se poprvé podstatněji setkáváme opět ve dvou dopisech papeže Gelasia I.,³⁵ třebaže význam těchto formulací byl následně překryt křiklavějším příkladem použití. Až vyjádření *symmachianských falz* vytvořených na podporu papeže Symmacha (498–514): „Prima sedes a nemine iudicatur“, si později našlo svou cestu do sbírek kanonického práva.³⁶ Mezi tyto texty se řadí mimo jiné i falzum *Constitutum Silvestri* z přelomu 5. a 6. století, hlásící se k papeži Silvestrovi I. (314–335),³⁷ jehož autor poukazuje na osobní imunitu papeže proti jakémukoli obvinění a stejně jako na jeho právní nadřazenost.³⁸

Rozšířený princip, že papež je soudce, jenž nikým nemůže být souzen, nachází své přesné místo v celkovém komplexu doktríny papežské moci. Walter Ullmann nás právě na této rovině přivádí k logickému zdůvodnění propojením principů plnosti moci (*plenitudo potestatis*) a odvození moci: římský biskup, nástupce apoštola Petra, přebírá všechnu Petrovu moc jako dědictví. On obdržel všechnu plnost moci, kterou lze nalézt v církvi, a ta pochází z něj, nikoli naopak. Vztah papeže a církve je, vzhledem k tomuto odvození vši moci, na rovině práva jednostranný. Tělo církve, které vzniklo v závislosti na ustanovení

---

³⁵ „Ac per hoc illam de tota Ecclesia iudicare, ipsam ad nullius commeari iudicium, nec de ejus unquam praeceperunt iudicio iudicari, GELASII I., *Ego quoque mente*, in: PL 59, col. 28 B. Srov. GELASII I., *Valde mirati sumus*, in: PL 59, col. 66 C. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 81.

³⁶ Papež Symmachus, působící v době vlády ostrogótského krále Theodoricha, čelil silné opozici kléru příklánějícího se k Byzanci, která se jej snažila sesadit. Na jeho obranu byl kurií sestaven soubor falz, který měl doložit – skrze údajné příklady z historie – že nejvyššího pontifika nelze soudit. Srov. VOGT Hermann Josef, *The Papacy between Byzantium and the German Kingdoms from Hilary (461–468) to Sergius I (687–701)*, in: JEDIN Hubert, DOLAN John Patrick (eds.), *History of the Church: The Imperial Church from Constantine to the Early Middle Ages*, London: Burns & Oates, 1980, s. 620n. K hlubšímu poznání vývoje této teze viz VACCA Salvatore, *Prima sedes a nemine iudicatur: genesi e sviluppo storico dell'assioma fino al Decreto di Graziano*, Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1993. Srov. GROSSI Vittorino, *Patristic Testimonies on Peter, Bishop of the Church of Rome: Aspects of a Historical-Theological Reading*, in: KASPER Walter (ed.), *The Petrine Ministry: Catholics and Orthodox in Dialogue*, New York: The Newman Press, 2006, s. 109nn.

³⁷ Srov. MOYNIHAN James M., *Papal Immunity and Liability in the Writings of the Medieval Canonists*, Rome: Gregorian University Press, 1961, s. 4n. Srov. ROBINSON, I. S., *Church and papacy*, in: BURNS James Henderson (ed.), *The Cambridge history of medieval political*, s. 286.

³⁸ „Neque presul summus iudicabitur a quoquam, quoniam scriptum est: Non est discipulus super magistrum“ MANSI Gian Domenico, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Florence – Venice, 1759 – 1798 (dále jen Mansi), vol. II, col. 623. „Nemo iudicabit primam sedem iustitiam temperare desiderantem. Neque enim ab Augusto, neque ab omni clero, neque a regibus neque a populo, iudex iudicabitur.“ (MANSI, vol. II, col. 632). Srov. MOYNIHAN James M., *Papal Immunity and Liability*, s. 4n.

Petra nástupcem Kristovým (Mt 16, 18–19),³⁹ tedy nemůže nutit římského biskupa – jako držitele úřadu – k odpovědnosti za jeho činy.⁴⁰ Naskytá se ovšem otázka, jak se vyrovnat s principem „iudex totius ecclesiae a nemine iudicatur“ v případě, kdy by se pontifex dopustil nějakého zásadního selhání. Z lidského hlediska i římský biskup jako osoba patřil mezi společenství věřících a realita hříšnosti se mu zajisté nemohla vyhnout. Jako příjemce Bohem svěřené vlády nad církví, nemohl si tuto milost nikdy a ničím zasloužit. Tato nehodnost silně zakořenila i v terminologii papežské korespondence v podobě obvyklého tvrzení, že papež je ve vztahu ke svému dědictví především *indignus heres*.⁴¹ Skutečnost, že existovala velká propast mezi pontifikovou nehodností a jeho neomezenou vládou, dala vzniknout principu „oddělení úřadu a osoby“: tedy banalizace jeho lidské přirozenosti nepřipadala v úvahu, nicméně ve vykonávání svého úřadu stál papež nepostižitelně nad tělem církve.⁴²

Existovala však možnost právoplatného zásahu proti hlavě církve, která by byla v souladu s tak komplexní doktrínou moci Petrova nástupce? Zejména od počátku 10. století nadále jsme svědky četných případů, kdy právoplatnost papeže byla opakovaně zpochybňována. Užívaným – a nezděděným – prostředkem se stalo nařčení hlavy církve z hereze,⁴³ dále i ze získání úřadu nečestným způsobem (především simonií) nebo z „duchovního manželství“ papeže s jinou diecí. A právě nekontrolovatelné přebujení těchto nástrojů papežského odsouzení ve spojení s mocenskými úklady se stalo kamenem úrazu především 10. století, které se tak zapsalo do dějin papežství pod názvem *Saeculum obscurum*.⁴⁴

---

³⁹ Krom Mt 16, 18–19 staví teze zároveň na 1 Kor 2, 15: „Člověk obdařený Duchem je schopen posoudit všecko, ale sám nemůže být nikým správně posouzen.“ Srov. VACCA Salvatore, *Prima sedes a nemine iudicatur*, s. 10.

⁴⁰ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*, London: Routledge, 2010, s. 20nn. Klaus Schatz dodává, že jednota s římským biskupem hrála roli jako poslední kritérium v církevních rozkolech. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 81.

⁴¹ Vyjádření pochází z pera papeže Lva I. (440–461): „Ille (tj. beatus Petrus) honoretur [...] cuius dignitas etiam in indigno haerede non deficit.“ Ve své myšlence do určité míry navazoval na pojetí římského dědického práva. Srov. CANNING Joseph, *A History of Medieval Political Thought (300–1450)*, London: Routledge, 1996, s. 31. Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 13.

⁴² Srov. tamtéž, s. 13n.

⁴³ Na základě úryvku z Jan 3, 18 pak nebylo nutné dalšího soudu nad osobou papeže. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 81.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 81n. K *saeculum obscurum* srov. např. LOGAN Donald F., *A History of the Church in the Middle Ages*, London: Routledge, 2002, s. 90–104. Srov. SUCHÁNEK Drahomír, DRŠKA Václav, *Církevní dějiny*, Praha: Grada, 2013, s. 122n. Srov. HALAS, František X., *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 152nn.

Princip separace úřadu a osoby však nebyl jako pilíř mocenské doktríny hlavy církve trvale neotřesitelný. Právě opozice proti neomezené papežské moci, která sílila v průběhu 13. století, ztělesňovaná především významnými osobami světských vládců jako byli Fridrich II. nebo Filip IV., začala vytrvale mířit na slabší článek z dvojice úřad-osoba. Důraz na prvek lidské osoby oproti dehumanizaci úřadu začal nabývat na důležitosti, neboť představoval realističtější způsob pohledu na hlavu církve. Zásada separace – jak také mnozí zdůrazňovali – v sobě nesl nebezpečí, že by se mohl stát pouze nástrojem pro ospravedlnění jakéhokoli jednání.⁴⁵ Na pozici normy pro posuzování hodnosti či nehodnosti papeže se tedy od této chvíle místo toho staví princip *imitatio Christi*,⁴⁶ díky čemuž se náhled na nejvyššího pontifika stává ve své podstatě subjektivním a podvrací tak jedno ze zásadních východisek teokratické vlády.

1.4 Plenitudo potestatis

„Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam. Et tibi dabo claves Regni coelorum. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis. Et quodcumque solveris super terram erit solutum et in coelis.“
(Mt 16, 18–19)

Úryvek z 16. kapitoly Matoušova evangelia – základní kámen pevně zasazený do základů stavby církve – se nevyhnutelně musel stát také alfou a omegou opěrného systému argumentace o primátu římského biskupa. Samotný charakter církve, postupně od svých počátků nabývající znaků celistvé a uspořádané instituce, směřoval k palčivé otázce týkající se zřízení přímé autority. Podle papežské argumentace byla moc k řízení církve (*potestas*) Kristem předána Petrovi a k její plnosti měl odkazovat právě verš z Mt 16, 19: „quodcumque ligaveris [...] et quodcumque solveris”.

Zde je však nezbytné připomenout, že moc soustředěná v rukou nejvyššího pontifika byla ve své podstatě mocí výlučně právní povahy (*potestas jurisdictionis*) a k jejímu užívání bylo třeba pouze právoplatné volby.⁴⁷ Nezřídka objevující se výroky jako

---

⁴⁵ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 61n.

⁴⁶ Už v roce 1245 odkazuje Fridrich II. na papežovu povinnost následovat Kristova příkladu: „[...] si denique Christi vicarius Christi vices impleverit et si predecessoris Petri successor eiusdem imitetur exemplum.“ FRIDRICH II., *Encyclica Contra Depositionis Sententiam*, WEILAND L. (ed.), *Monumenta Germaniae Historica*, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum, II, Hannover 1896, 362. Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 63.

⁴⁷ I z tohoto důvodu bylo možné k vykonávání papežského úřadu zvolit i nevysvěcenou osobu. Nicméně po volbě přece jen následovalo biskupské svěcení, neboť hlava církve byla zároveň i biskupem Říma. (...?) Srov. tamtéž, s. 23.

„papa est Deus“ pak neměly poukazovat na nějaké božské schopnosti, či kvality pontifika, ale právě na plnost jeho jurisdikční moci. V rámci uplatňování papežské autority se proto zavádí aplikace (nejen) pro středověké papežství neodmyslitelných jurisdikčních prostředků, jako byla *decreta* či *statuta*.⁴⁸ Naopak druhá moc, *potestas ordinis*, která působila v těle církve a která tvořila druhou složku papežské moci, souvisela se záležitostmi svátostného typu vyžadujícími speciální charisma. Její platnost pak podmiňovala nikoli právoplatná volba, nýbrž nepřetržitá časová posloupnost od Kristových apoštolů až k soudobým biskupům a také odpovídající liturgický úkon posvěcení.⁴⁹

Podle papežské doktríny tedy plnost moci, svěřená Kristem do rukou apoštola Petra, poskytovala jemu a jeho nástupcům vládu nad celým křesťanským světem. Jako její svrchovaný držitel pak papež, v souladu s principem odvození moci, částečně předával tuto moc biskupům, legátům, světským vladařům a dalším nositelům úřadů v církvi, kteří se skrze jeho pověření ujímali vlády a s tím spojených povinností.⁵⁰ V důsledku *plenitudo potestatis* je pozice nejvyššího pontifika vyčleněna nad jemu svěřené společenství církve,⁵¹ a tedy členové tohoto společenství (*subditi*) – ať už se jedná o krále či otroka – disponují nikoli inherentními, ale pouze propůjčenými právy.⁵² Jakým způsobem se však tvrzení o plnosti papežské moci přesněji vztahuje ke světskému vládci? Pro plnější porozumění této problematice bude nutné přiblížit přinejmenším základní rysy královské teokratické vlády a úlohy světského vládce v rámci církve, o což se pokusíme později v kapitolách o vývoji teokratické královské moci. Přesto však zde můžeme dopředu načrtnout, jaká pozice světské vlády plyne z papežského *plenitudo potestatis*. Skutečnost, že světský panovník přijímá v paradigmatu středověké církve za své ideu vládce z milosti Boží (*per gratia Dei*),

---

⁴⁸ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 23.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 16. Přestože se uvedené rozdělení moci v církvi uplatňovalo již dříve, k přesnějšímu pojmenování dochází až ve vrcholném středověku. Koncept *potestas jurisdictionis* vs. *potestas ordinis* rozpracoval např. žák Tomáše Akvinského, Aegidius Romanus (1243–1316). Srov. WILKS, Michael, *The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages: The Papal Monarchy with Augustinus Triumphus and the Publicists*, Cambridge: Cambridge University Press, 1963, s. 392nn.

⁵⁰ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 26.

⁵¹ Tvrzení, že pontifik stojí nad tělem církve, dokládá podle papežské argumentace úryvek Jer 1, 10: „Hle, tímto dnem tě ustanovuji nad pronárody a nad královstvími, abys rozvracel a podvracel, abys ničil a bořil, stavěl a sázel.“ Tato slova proroka Jeremiáše často užívá a pozoruhodně rozvíjí ve svých spisech Inocenc III., na příklad hned při příležitosti svého svěcení 22. 2. 1198: „Mihi namque dicitur in Propheta: ‚Constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas at disperdas et dissipes, et aedifices et plantes.‘“ INOCENC III., *Sermo II: In consecratione pontificis maximi*, In PL 217, col. 657 D. V anglickém překladu viz VAUSE Corrine J., GARDINER Frank C. (eds.), INNOCENT III, *Between God and Man: Six Sermons on the Priestly Office*, Washington, D. C.: Catholic University of America Press, 2004, s. 18–27. Srov. MACCARRONE Michele, *Innocent III Did Not Claim Temporal Power*, in: Powell, James M. (ed.), *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, Washington, D. C.: The Catholic University of America Press 1994, s. 75.

⁵² Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 9.

svým dílem přispívá ke krystalizaci komplexní středověké papežské doktríny o působení moci v církvi: světský panovník je součástí těla církve, a jestliže nemůže existovat žádná moc v církvi sama o sobě, musí ta jemu svěčená pramenit v hlavě církve.⁵³ Než se však uplatnění této klíčové doktríny papežské moci vůbec mohlo reálně dotknout moci světských autorit, bylo zapotřebí procesu, v němž římský biskup nejprve upevnil svou pozici nad „nižšími úřady“ v rámci církve samotné.

Abychom mohli krátce nastínit dějinný vývoj doktríny *plenitudo potestatis*, musíme se vrátit nazpět k papeži Lvovi I. (440–461), který poprvé použil slavné spojení ve svém dopise soluňskému biskupovi Anastasiovi, papežskému vikáři pro východní Ilýrii. Ačkoliv se jednalo spíše o připomenutí, že Anastasios jako vikář papeže je povolán pouze k podílu na odpovědnosti, a nikoli k plnosti moci,⁵⁴ přesto z teze postupem času vyrostl nástroj k akcentování zejména druhého pólu, tj. plnosti moci, která náleží papeži:

„Vices enim nostras ita tuae credidimus charitati, ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.“⁵⁵

Již při zahrnutí textu do Pseudoisidorových dekretálií dochází k jisté úpravě, když autor – ve shodě s účelem sestavení celé sbírky – aplikuje ideu částečné starostlivosti (*in partem sollicitudinis*) na pastýřské povinnosti všech biskupů církve. Odpovědnost za místní církve, jež leží na bedrech nejvyššího pontifika, přechází do rukou biskupů, čímž získávají podíl na této odpovědnosti, ale nikoli plnost moci.⁵⁶ Od 11. století pak následuje rozmach v užívání formulace *plenitudo potestatis – in partem sollicitudinis* v souvislosti s posilováním papežského primátu. Zásadním přínos pro vývoj interpretace této doktríny však nalzáme v pojednání cisterciáckého opata Bernarda z Clairvaux.⁵⁷ Jeho spis *De consideratione* (1145) byl přímo adresován papeži Evženovi III. (1145–1153), který taktéž vzešel z *Ordo Cisterciensis*, jako poučný dokument s implicitně kritickým akcentem.⁵⁸ V kapitole nesoucí název „De pontificiae dignitatis et potestatis excellentia disserit“ rozvíjí

⁵³ Současně se vyvíjí i představa císaře jako „syna církve“, který má svůj synovský vztah ke své „matce“ vyjadřovat vděčností. Srov. LEV I., *Multis manifestisque documentis*, in: PL 54, col. 1149 A. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 21.

⁵⁴ ROBINSON I. S., *Church and papacy*, s. 282. Srov. LADNER Gerhart Burian, *Images and Ideas in the Middle Ages: Selected Studies in History and Art*, vol 2, Rome: Edizione de Storia e Letteratura, 1983, s. 502.

⁵⁵ LEV I., *Quanta fraternitati tuae*, in: PL 54, col. 671 B.

⁵⁶ Srov. ROBINSON I. S., *Church and papacy*, s. 282.

⁵⁷ Kromě Bernarda se setkáváme s důrazem na všeobjímající papežskou moc i v pracích dalších myslitelů vrcholného středověku, jako byli např. Hugo od sv. Viktora (1097–1141), Jan ze Salisburie (1115–1180), ale zejména boloňský mistr práva Gracián († 1160), který ve svém díle *Decretum Gratiani* sebral a uspořádal dosavadní předpisy kanonického práva.

⁵⁸ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 95.

Bernard myšlenku papežské vs. biskupské moci a toto srovnání zdůrazňuje alegoricky na základě úryvku ze závěrečné kapitoly Janova evangelia, kde se hovoří o setkání učedníků s Ježíšem Kristem na břehu Genezaretského jezera (Jan 21, 7–8). Skutečnost, že se Petr, jakmile pozná Krista, vrhá do moře, zatímco ostatní apoštolové přijíždějí na svých loďkách ke břehu, potvrzuje apoštolovo výhradní postavení. Ačkoli ostatní apoštolové (potažmo biskupové) mají své lodě (tj. církve), Petr je pověřen vládou nad celou lodí (*grandissima navis*) církve. Kristus sobě ustanovil pouze jednoho vikáře, jehož pravomoc objímá celou univerzální církev:

„Ergo, juxta canones tuos, alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudine potestatis vocatus es. [...] Sciens Petrus quia Dominus est, in mare se misit, et sic venit ad ipsum, aliis navigio pervenientibus. Quid istud? Nempe signum singularis pontificii Petri, per quod non navem unam, ut caeteri quique suam, sed saeculum ipsum susceperit gubernandum. Mare enim saeculum est; naves, Ecclesiae. Inde est quod altera vice instar Domini gradiens super aquas, unicum se Christi vicarium designavit, qui non uni populo, sed cunctis praeesse deberet: siquidem aquae multae, populi multi. Ita cum quisque caeterorum habeat suam, tibi una commissa est grandissima navis; facta ex omnibus ipsa universalis Ecclesia, toto orbe diffusa.“⁵⁹

Bernard je nicméně zastáncem duchovně-charismatického pojetí papežství a tímto dokumentem se snaží papeže varovat před svévolným užíváním plnosti moci a také před uvíznutím Apoštolského stolce ve smyčkách administrativně-právní vlády, neboť hrozí, že převyší pravou úlohu papeže.⁶⁰ Nicméně i přes výstražný nádech spisu, se teze tohoto cisterciáckého velikána se později stává důležitou platformou pro upevňování papežské (zejména jurisdikční) autority papežů 13. století, ponejvíce pak u Inocence III.⁶¹

1.5 Papež jako vicarius Petri a vicarius Christi

Starobylá představa papeže jako náměstka apoštola Petra pramenila hluboko v prvních staletích rané církve. Její konkrétní vyjádření v podobě titulu *vicarius Petri* přivádí v polovině 5. století na svět opět papež Lev I.⁶² Chápání římského biskupa jako

---

⁵⁹ BERNARD Z CLAIRVAUX, *De consideratione*, in: PL 182, col. 752 BC.

⁶⁰ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 95n.

⁶¹ Srov. MACCARRONE Michele, *Vicarius Christi: Storia del Titolo Papale*, Roma: Lateranum, 1952, s. 109.

⁶² W. Ullmann poznamenává, že nová formule *vicarius Petri* měla skrývat ideu svrchovanosti vlády římského biskupa nad univerzální církví. Srov. ULLMANN Walter, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*, London and New York: Routledge, 2010, s. 2. Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 35n.

nástupce prvního z apoštolů, který v něm dokonce nadále přebývá,⁶³ přetrvalo v popředí papežské doktríny téměř do konce 12. století. Ještě před ustoupením titulu *vicarius Petri* z papežské terminologie, dosahuje „petrovská mystika“ svého vrcholu v pontifikátu reformního papeže Řehoře VII. Díky tomu, že zdůrazňoval mystickou jednotu, která působí mezi Petrem a jeho současným pozemským nástupcem a které je nutné projevit poslušnost, dosáhl tento pontifex mimo jiné i reálných výsledků při snaze ujednotit liturgickou praxi v celé Západní církvi: římská liturgie tak nahradila i starobylé svébytné liturgie, které se dosud udržely například v Miláně či Španělsku.⁶⁴

Další pokusy o širší rozvinutí doktríny o Petrově vikárii podnítily hlubší reflexi zaměřenou na kompetence hlavy církve. To přineslo přesvědčení, že pokud Kristus propůjčil Petrovi plnost moci, předal mu ve skutečnosti vlastní moc, která mu na této zemi náležela.⁶⁵ Jestliže pak byla tato – původně Kristova – moc následně předána Petrovým nástupcům, nebylo pochyb, že z nich činila náměstky Krista samého. Již v předchozí kapitole jsme se dotknuli díla Bernarda z Clairvaux, který poprvé hovoří o papeži jako jediném vikárii Kristově, jehož vláda se rozprostírá nad všemi národy univerzální církve.⁶⁶ Osvojení si daného stanoviska samotným Apoštolským stolcem na sebe nenechalo dlouho čekat – Inocenc III., usedající na papežský trůn počátkem roku 1198, zahrnuje nový pojem do své doktríny hned v prvních dnech svého pontifikátu. Když pak v roce 1204 uděluje královský titul bulharskému panovníkovi Kalojanovi, s neochvějnou jistotou se již při ustanovení nového krále odvolává na svou vikářskou moc svěřenou jemu Králem králů. V areně této byly čteme:

„Rex regum et Dominus dominantium, Jesus Christus [...] summum apostolicae sedis et Ecclesiae Romanae pontificem, quem in beato Petro sibi vicarium ordinavit, super gentes et regna constituit [...] regem te statuimus super eos [...]”⁶⁷

Ačkoli přesvědčivost Inocencových tvrzení o papeži jako vikárii Krista se musela zdát nezlomná, téměř jakoby byla potvrzena staletou tradicí, jednalo se o termín, který do

---

⁶³ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 35. Podobně hovoří Řehoř VII.: „fidelis ero [...] beato Petro apostolo eiusque vicario papae Gregorio, qui nunc in carne vivit.“ Srov. ROBINSON I. S., *Church and papacy*, s. 279.

⁶⁴ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 94. Dále srov. např. COWDREY H. E. J., *Pope Gregory VII (1073–1085)*, Oxford: Clarendon Press, 1998, s. 495n.

⁶⁵ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 23.

⁶⁶ Ačkoli se termín obvykle používal pro označení biskupů, Bernard jej nyní přisuzuje výlučně hlavě církve (avšak spíše ve smyslu duchovně-charismatickém). Podobného názoru byl i jeho současník, Hugo od sv. Viktora. Srov. ROBINSON I. S., *Church and papacy*, s. 260. K celkovému vývoji titulu *Vicarius Christi* viz MACCARRONE Michele, *Vicarius Christi*.

⁶⁷ INOCENC III., *Calojoanni, illustri Bulgarorum*, in: PL 215, col. 277–279.

jeho nástupu na Petrův stolec neměl v oficiálním slovníku papežské kanceláře obdoby. Odložení tradičního titulu *vicarius Petri*,⁶⁸ který se doposud k hlavě církve vztahoval, představovalo další krok na cestě k budoucímu požadavku neomezené papežské autority.

1.6 Pontifikát Inocence III. a jeho vliv na vývoj doktríny papežské moci

Pokud bychom hledali v dějinách papežství epochu, ve které moc hlavy církve – a to na rovině doktríny a současně její praktické aplikace – dosáhla svého vrcholu, našli bychom ji především v pontifikátu Inocence III. (1198–1216).⁶⁹ Již první kroky tohoto mladičkého, sotva sedmatřicetiletého papeže naznačovaly jeho ambiciozní plány s posílením papežského primátu v církvi, ale i autority Svatého stolce vzhledem ke světské moci.⁷⁰ K uskutečnění svých záměrů bezesporu potřeboval příznivé podmínky, které mu poskytla soudobá mocensko-politická situace, především chaotické poměry v Říši po náhlé smrti císaře Jindřicha VI. v roce 1197.⁷¹ Velká většina současných autorů zabývajících se tímto středověkým papežem, jenž může být bez ostychu nazván nejvýznamnějším, silně akcentuje jeho komplexní povahu, pozoruhodně projevující zejména v situacích, které měly hluboce ovlivnit další směřování církve.⁷²

---

⁶⁸ Příklon k titulu *vicarius Christi* je patrný již v Inocencově kardinálském spisu *De missarum mysteriis*. Oficiálně jej pak začal užívat od prvních dnů svého pontifikátu. Srov. MACCARRONE Michele, *Chiesa, primato, episcopato dal XI al XV secolo: Corso monografico*, Roma: Pontificia Università Lateranense, 1970–1971, s. 93. Srov. MACCARRONE Michele, *Vicarius Christi*, s. 110.

⁶⁹ Srov. např. BARRACLOUGH Geoffrey, *The Medieval Papacy*, s. 113.

⁷⁰ Inocenc III. se v žádném případě nehnal za pouhým naplňováním mocenských ambicí. Jeho pontifikát byl protkán ryzím zájmem o obnovu církve, který následně vyvrcholil uskutečněním IV. Lateránského koncilu (1215). Z nepřeberné literatury, která hovoří o jeho životě, můžeme vyzvihnout především MOORE John C., *Pope Innocent III (1160/61–1216): To Root Up and to Plant*, Boston: Brill, 2003. SAYERS Jane, *Innocent III: Leader of Europe 1198–1216*, London and New York: Longman, 1994. TILLMANN Helene, *Papst Innocenz III.*, Bonn: Röhrscheid, 1954. POWELL James M. (ed.), *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*.

⁷¹ Srov. např. RAPP Francis, *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.*, Praha: Paseka, 2007, s. 154–157.

⁷² Jako příklad za všechny by nám mohlo posloužit (původně snad zdánlivě bezvýznamné) přijetí Františka z Assisi a jeho druhů, kteří přišli do Říma žádat Inocence o schválení jejich způsobu života, opírajícího se o následování evangelia a požadavek naprosté chudoby. Tyto striktní nároky, až nebezpečně se podobající praktikám v téže době přebujelých kacířských hnutí, vyvolaly u ostatních prelátů papežského dvora pouze silnou nevoli. Inocenc však duchapřítomně udělil prostřáčkům z Assisi souhlas a umožnil, aby se jejich ideály rozvíjely uvnitř církve, což se později stalo životodárným pramenem její obnovy. Srov. LE GOFF Jacques, *Svatý František z Assisi*, Praha: Vyšehrad, 2004, s. 52–56. Srov. MORRIS Colin, *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford: Clarendon Press, 1989, s. 443.

Způsob, jakým Inocenc III. zasáhl do vývoje doktríny papežské moci, bychom mohli nazvat bezprecedentním.⁷³ Jeho myšlenky vytvářely odrazový můstek pro ty nejdůležitější nároky ve vztahu ke světské moci, které byly vyneseny ústy jeho nástupců.⁷⁴ Přestože on sám zastával učení Gelasia I. o dvou mocích působících ve světě a nepožadoval pro sebe držení světského meče,⁷⁵ jeho vynikající diplomatické schopnosti mu umožnily angažovat se ve vrchových mocenských záležitostech tehdejší Evropy, aniž by překročil hranice únosnosti svých zásahů.⁷⁶ Již v předchozích kapitolách stihli naznačit některá teoretická východiska jeho vlády, jako byla myšlenka plnosti moci a titul vikáře Kristova. Důležitou platformou, která však poněkud nenápadně ležela v základech Inocencovy teorie papežské moci, se stala myšlenka církve jako „unum corpus in Christo“. V návaznosti na teologii pavlovských listů (zejména 1 Kor 12, 12–25 a Ř 12, 5) hovoří pontifex o církvi jako o mystickém těle Ježíše Krista, v němž vytváří klíčovou jednotu svátost eucharistie. Již v prvním roce své vlády píše:

„Cum autem omnes unum corpus simus in Christo, singuli autem alterius membra, sic per singulos, cum oportet, iniunctae nobis sollicitudinis onera dispensamus, ut cum alter alterius onera supportarit, a singulis lex Christi laudabiliter impleatur.“⁷⁷

Právě tělo církve, sjednocené a oživené svou hlavou, kterou je Kristus, poskytovalo Inocenci vhodný výchozí bod pro rozvíjení myšlenky papežského primátu.⁷⁸ Kristus, ustanovující v apoštolu Petrovi svého vikáře, svěřil mu do rukou péči o svou církev. Papež, jako nástupce prvního z apoštolů, tuto moc přebírá a stává se, tak jako Petr, náměstkem Kristovým.⁷⁹

---

⁷³ Ačkoli komplexní ekleziologie, obsažená ve spisech Inocence III., se doposud nedočkala svého kompletního zpracování, můžeme zde vyzdvihnout již vícekrát zmiňované vynikající díle studie M. Maccarroneho, jako např. MACCARRONE Michele, *Chiesa, primato, episcopato*, s. 89–106. MACCARRONE Michele, *Vicarius Christi*, s. 109–118. MACCARRONE Michele, *Innocent III Did Not Claim Temporal Power*, s. 73–78.

⁷⁴ Zde bychom mohli hovořit zejména o papežově jmenovci, Inocenci IV. (1243–1254), který hlavě církve přičítal královskou moc, ačkoli nemusela být aktivně užívána. Srov. tamtéž, s. 78.

⁷⁵ To dosvědčuje jeden z jeho nejvýznamnějších listů, který hovoří o dvou stvořených mocích, které se nevmešují do záležitostí svého protějšku. Viz INOCENC III., *Sicut universitatis conditor*, in: PL 214, col. 377–378. Inocencovu myšlenku pak pozoruhodným způsobem využívá Fridrich II. při obraně své moci před zásahem papeže Řehoře IX. Viz níže.

⁷⁶ Krom níže uvedeného listu *Venerabilem*, nelze opomenout také *Novit ille* a *Per Venerabilem*. Viz INOCENC III., *Novit ille*, in: PL 215, col. 325–328. INOCENC III., *Per venerabilem*, in: PL 214, col. 1130–1134.

⁷⁷ INOCENC III., *Licet commissa nobis*, in: PL 214, col. 319 B.

⁷⁸ Srov. MACCARRONE Michele, *Chiesa, primato, episcopato*, s. 90.

⁷⁹ Tamtéž, s. 91.

„Nam quamvis simus apostolorum principis successores, non tamen eius aut alicuius apostoli vel hominis, sed ipsius sumus vicarii Jesu Christi.“⁸⁰

Posílen touto naukou o výsostné pozici nejvyššího pontifika v rámci Kristovy církve, rozhodl se v roce 1198 učinit zásah do sporné volby nového panovníka Svaté říše římské. Na protesty proti tomuto svému kroku, sepsané do podoby *Špýrské deklaráce* (1199), odpověděl dekretem *Venerabilem* (1202), v němž formuloval práva papeže vzhledem k císařské volbě.⁸¹ Kompetence, které si nárokoval, spočívaly nikoli v přímé účasti na volbě, ale v posouzení vhodnosti kandidáta a rozhodnutí v případě volby sporné:

„Sed et principes recognoscere debent, et utique recognoscunt quod ius et auctoritas examinandi personam electam in regem et promovendam in imperium ad nos spectat, qui eam inungimus, consecramus et coronamus. Est enim regulariter et generaliter observatum, ut ad cum examinatio personae pertineat, ad quem impositio manus spectat. Nunquid enim si principes, non solum in discordia, sed etiam in concordia sacrilegum quemcunque vel excommunicatum i regem, tyrannum vel fatuum, haereticum eligerent aut paganum, nos inungere, consecrate ac coronare hominem huiusmodi deberemus? Absit omnino!“⁸²

Nově přisvojený titul *vicarius Christi*, se nemohl v žádném případě v rámci teorie papežské moci stát pouhou statickou veličinou. Tím, že Inocenc sám nspecifikoval ani teoretická práva Kristova násměstka ve světském prostoru, nechal toto pole otevřené dalším interpretacím, které však byly vesměs nesený necitlivými ambiciózními mocenskými vidinami, což zásadně paralyzovalo jejich životaschopnost.

---

⁸⁰ INOCENC III., *Sacra docente Scriptura*, in: PL 214, col. 292 A.

⁸¹ Srov. MORRIS Colin, *The Papal Monarchy*, s. 424.

⁸² INOCENC III., *Venerabilem*, in: PL 216, col. 1065 CD. Srov. EHLER Sidney Z., MORRALL John B. (eds.), *Church and State Through the Centuries: A Collection of Historic Documents with Commentaries*, New York: Biblo and Tannen Publishers, 1967, s. 66.

2 Vývoj doktríny královské moci od raného středověku do první poloviny 13. století

2.1 Úloha královské moci v církvi

Předešlá kapitola nám ukázala, že v úsilí o uspořádání mocí v rámci středověké univerzální církve měl – alespoň na doktrinální rovině – převahu Apoštolský stolec v čele s papežem. Zároveň jsme však také pochopili, že realita středověkého světa v žádném případě neumožňovala jednoduchou aplikaci této teorie v praxi. Ačkoliv i světští *principes* přijímali a schvalovali neoddiskutovatelnou svrchovanost duchovní moci nad světskou, přesto se skutečný poměr sil těžce nakláněl právě na jejich stranu: to oni, císařové, králové a další feudální páni rozhodovali o osudech středověké společnosti, duchovenstvo – včetně papežství – nevyjímaje.⁸³ Zpochybnění a přehodnocení role, kterou sehrávala světská knížata v raně středověké církvi, přichází až s reformou papežství 11. a 12. století a vrcholí v boji o investituru.⁸⁴ Striktním vyčleněním králů z podílu na rozhodování v církvi následně vyvstává otázka, jaká úloha jim vůbec v rámci křesťanského lidu přináleží.⁸⁵

Počáteční kroky, které postupně vedly k osvojení si doktríny teokratické moci, podnikli světští vládcové již v průběhu 5. století. V této době, kdy papež Lev I. poprvé vystupuje s myšlenkou *plenitudo potestatis*, se souběžně odehrává také proměna v užívání titulu vládce římské říše. Původní princip božského císaře (*divus imperator*) nahradil titul více se přizpůsobující křesťanskému pojetí: *Dei gratia Imperator*, neboli císař z milosti Boží.⁸⁶ Nový titul však s sebou nutně přinesl také přehodnocení, co se týče pramene císařské moci. Z přijetí teokratické koncepce zakládající se na milosti Boží vyplývá zásadní myšlenka: vláda nad říší je císaři Bohem pouze svěřena nezaslouženě,⁸⁷ tedy podle

---

⁸³ LADNER Gerhart Burian, *Images and Ideas in the Middle Ages*, s. 489.

⁸⁴ K otázce průběhu a důsledků boje o investituru srov. např. MORRIS Colin, *The Papal Monarchy*, s. 154–164. Srov. TIERNEY Brian, *The Crisis of Church and State, 1050–1300*, London: Spectrum Books, 1964, s. 85nn.

⁸⁵ Této otázce se, krom již nesčetněkrát zmíněného Waltera Ullmanna, hlouběji věnuje zejména KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, Praha: Argo, 2014, s. 53–107. KERN Fritz, *Kingship and Law in the Middle Ages: Studies*, New York: Harper and Row, 1970. Dále srov. např. NELSON Janet, *Kingship and empire*, in BURNS James Henderson (ed.), *The Cambridge history of medieval political thought*, s. 211–251.

⁸⁶ Proměnu titulu přijímá nejprve Byzantský císař. Na západě se stává pevnou součástí královské terminologie až v druhé polovině 8. století s nástupem Karla Velikého. Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 72n. Srov. KERN Fritz, *Kingship and Law in the Middle Ages*, s. 51n.

⁸⁷ Dřívější princip, který odvozoval panovnickou moc z lidu, střídá teokratický koncept vlády, v němž pramení všechna moc v Bohu: „Deus hoc donavit imperium.“ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 22.28.

středověkého pojetí milosti můžeme říci, že na ni sám císař nemá žádné právo.⁸⁸ O totožný princip svěřené moci se opírá i autorita hlavy církve: pontifex (*indignus heres*) hovoří o církvi jako o *ecclesia nobis comissa*.⁸⁹ Papežské straně zde nicméně náleží nesporná výhoda, neboť – na rozdíl od císaře – disponuje přímým důkazem o své svěřené moci (viz Mt 16, 18–19).⁹⁰ Nejvyšší pontifex představuje zástupce samotného Krista, prostředníka mezi nebem a zemí stojícího nad jemu svěřenou církví, zatímco král je pouze součástí této pozemské církve.

Ačkoliv se pozice krále v rámci doktríny církevní moci může zdát tímto vyjasněna, zůstává nezodpovězena podstatná otázka po základním smyslu královské vlády samotné. Existuje vůbec nějaká role, která by přináležela v pozemském těle Kristově přednostně světským panovníkům? Svou odpověď na tuto otázku zakládá papežství na slovech apoštola Pavla z Ř 13, 3–4, jenž hovoří o tom, že vládce „nenese meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo“. Kvůli existenci těch, kteří působí v církvi zlo, je nezbytné, aby se v hierarchii moci vyskytovala úloha světského vládce nesoucího meč (*causa portandi gladium*).⁹¹ Knížata jsou povolána ke sjednání spravedlnosti nad těmi, kteří působí zlo ve světě, nicméně pravomoc rozlišovat, kdy se jedná o zlo a kdy ne, měla podle doktríny zůstat v rukou Apoštolského stolce. Královská moc tedy i z pohledu papežství hrála podstatnou a nenahraditelnou úlohu, ta se však pohybovala spíše na úrovni nástroje papežské autority, než že by stála sama o sobě (což by také vzhledem k principům odvození moci v církvi, pocházející z papežského *plenitudo potestatis*, bylo pochopitelně nemožné).⁹²

2.2 Král jako vicarius Christi a vicarius Dei

I přes závislost na papeži jako prameni své moci dokázali panovníci raně středověké křesťanské Evropy poměrně zásadním způsobem rozpracovat koncept teokratického vládce a zajistit tak královskému úřadu významnou pozici i z hlediska

---

⁸⁸ Pokud bychom se ptali po východisku nauky o milosti, nalezneme jej předně v teologii listů apoštola Pavla, a to zejména v 1 Kor 15, 10: „Milostí Boží jsem to, co jsem [...]“. Dále srov. např. 1 Kor 4, 7.

⁸⁹ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 21.

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 22.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 32. Také Bernard z Clairvaux poznamenává, že světský meč má být užíván „ad nutum sacerdotis et ad iussum imperatoris“. Srov. BERNARD Z CLAIRVAUX, *De consideratione*, in: PL 182, col. 776 C. Tuto myšlenku pak užívá i Řehoř IX., který však nezmiňuje její druhou část. GIERKE Otto Friedrich, *Political Theories of the Middle Age*, Cambridge: University Press, 1938, s. 115.

⁹² Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 32n.

teologie. Že to také souviselo s jejich drtivou převahou v praktické aplikaci autority a zároveň relativně zanedbatelným reálným vlivem Apoštolského stolce na křesťanský svět, pro nás nemůže být příliš překvapivá informace. Světští vládcové nebyli pouze hybateli politických událostí, ale zaujali pozici předních nositelů, šířitelů a ručitelů křesťanské víry.

Vláda a moc, svěřené do rukou panovníka, byly považovány za viditelné znamení neviditelné milosti Boží. A jestliže král obdržel *gratia Dei*, musel se jistě těšit mimořádné přízni vyplývající z určitého blízkého společenství s Bohem samým. Tato skutečnost dává vzniknout myšlence, že panovník taktéž představuje pozemského zástupce věčného Krále, který mu době své nepřítomnosti svěřil své pravomoci.⁹³ Pověření k vládě nad křesťanským lidem sestupuje na teokratického vládce v jednom klíčovém okamžiku – v okamžiku pomazání posvátným křížem při slavnostní korunovaci. Pomazaný (*christus Domini*) je skrze znamení oleje uschopněn k tomu stát se vikářem Kristovým na zemi.⁹⁴ Význam samotného pomazání zvyšoval bezesporu i fakt, že od doby Řehoře Velikého až do 12. století se královské pomazání řadilo mezi církevní svátosti.⁹⁵ Charakter královského úřadu tak získává s úkonem pomazání liturgický charakter a pevněji se přimyká k osobě Syna Božího.⁹⁶ Zejména v období otonských císařů proniká vzor Ježíše Krista – pravého kněze, proroka a krále – hlouběji do obrazu královského majestátu a umožňuje tak nahlížet na panovníka jako prostředníka mezi nebem a zemí.⁹⁷

Významným impulsem, který nasměroval vývoj doktríny teokratické královské moci výrazně jiným směrem, než jaký měla doposud, se stal výše zmíněný boj o investituru, jenž podle slov E. Kantorowicze „na jedné straně rozložil duchovní autoritu světské moci, církevní kompetenci i liturgickou příslušnost a na straně druhé

---

⁹³ Zatímco pojem *rex vicarius Christi* měl odkazovat na administrativní rovinu kralování (tj. konání), druhý používaný obraz *rex imago Christi* se měl vztahovat především k panovníkovu bytí. KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, Praha: Argo, 2014, s. 80. Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 75.

⁹⁴ Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, s. 79. Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 75n.

⁹⁵ Období 12. století přineslo ustálení dosud proměnlivé definice svátosti. Z toho důvodu dochází také k vyřazení některých z nich, což se týkalo například právě královského pomazání. Srov. KERN Fritz, *Kingship and Law in the Middle Ages*, s. 36n.

⁹⁶ E. Kantorowicz poznamenává, že „král byl svým svěcením spjat s oltářem jako “Král” a nikoli jen jako – jak bychom si mohli myslet ve světle pozdějších staletí – soukromá osoba.“ Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, s. 79.

⁹⁷ Christocentrické tendence bychom mohli doložit nesčetnými příklady, pro ilustraci si však můžeme uvést pozoruhodné vyobrazení císaře Oty III. z Cášského evangeliáře, viz tamtéž, s. 64n. K christocentrickému způsobu zobrazování Oty III. srov. např. GARRISON Eliza, *Ottonian Imperial Art and Portraiture: The Artistic Patronage of Otto III and Henry II*, Farnham: Ashgate Publishing, 2012, s. 49nn.

imperializoval duchovní moc“.⁹⁸ V reakci na přisvojení si christocentrického titulu *vicarius Christi* papežem, obrátili se teoretikové císařské moci na zdroj, který postupně zaujímal pozici mezi pilíři podírajícími autoritu vrcholně středověkého vládce – tj. římské právo. V terminologii římského práva pak našli inspiraci více odpovídající novému konceptu světské vlády a podle tohoto vzoru aplikovali na císaře titul *deus in terris* (potažmo pak *rex vicarius Dei* apod.).⁹⁹

---

⁹⁸ KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, s. 81.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 80n.

3 Úvod do konfliktu papeže Řehoře IX. s císařem Fridrichem II.

Po téměř patnáctiletém období mocenské nestability, usedl v roce 1211 na panovnický trůn Svaté říše římské syn císaře Jindřicha VI. a vnuk Fridricha I. Barbarossy, Fridrich II. Hohenštaufský (1194–1250).¹⁰⁰ Po smrti jeho otce Jindřicha VI. (1197) a matky Konstancie (1198) se podle přání, které Konstancie vyjádřila ve své závěti, stal poručníkem čtyřletého chlapce, právě papež Inocenc III.¹⁰¹ Chlapec, který byl již v roce 1196 zvolen římsko-německým králem, však zůstal v Sicilském Palermu, kde vyrůstal stranou od všeho dění. Jeho údělu v Říši se chopili jiní. Také jeho ochránce, papež Inocenc, se zpočátku snažil prosadit císařského protikandidáta z rodu Welfů,¹⁰² u nějž zdánlivě nepřípadalo v úvahu, že by mohl ohrožovat papežský stát propojením území Říše a *Regna* (tj. Sicílie a jižní Itálie). Poté, co však čerstvě korunovaný welfský císař Ota IV. vpadl v roce 1210 ozbrojen na území Itálie, nezbylo Inocenci než jej exkomunikovat, obrátit se směrem k Palermu a podpořit původního kandidáta, tehdy již šestnáctiletého Fridricha Rogera. Ještě v roce 1213 se stačil mladý císař ve Zlaté bule z Egeru zavázat papeži svou poslušností a dodržováním nemalých církevních svobod,¹⁰³ načež Inocenc v roce 1216 umírá a jeho místo zaujímá Honorius III.

Cencio Savelli, který přijal jméno Honorius, usedl na Stolec sv. Petra, který byl významně obtěžkán auru jeho předchůdce a také odkazem IV. Latránského koncilu. Tento staříčkový smířlivý papež, naprosto nepodobný Inocenci III., si přesto zvolil jeden ze závěrů velkého koncilu jako nosnou ideu svého pontifikátu: tím závěrem bylo uspořádání křížové výpravy. Právě někdy v průběhu Honoriova pontifikátu se započal Fridrichův postoj k Apoštolskému stolci výrazně proměňovat. Když v listopadu 1220 přijel tento mladý král do Říma, aby ve Svatopetrské bazilice přijal císařskou korunu z rukou nejvyššího pontifika, bylo již téměř jasné, že císařovy vzletné přísliby, zejména opět o

---

¹⁰⁰ Fridrich se narodil 26. prosince 1194 v městečku Jesi Konstancii Sicilské, manželce tehdejšího císaře Jindřicha VI. Z nepřeberných studií zabývajících se tématem císaře Fridricha II. můžeme vyzdvihnout zejména slavnou monografii KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second: 1194–1250*, New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1957. Nedávno vyšla v českém překladu kniha RADER Olaf B., *Fridrich II.: Sicilan na císařském trůně: biografie*, Praha: Argo, 2016. Dále viz např. ABULAFIA David, *Frederick II: A Medieval Emperor*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

¹⁰¹ Srov. např. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 42. Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 16n.

¹⁰² Kantorowicz poznamenává, že úkolem Inocence bylo bránit jeho sicilské dědictví po matce, nikoli zajistit mu práva v rámci Říše. Tamtéž, s. 19.

¹⁰³ Eggerská bula nově definovala papežsko-císařské vztahy, čímž nahrazovala dřívější Konkordát Wormský. Součástí buly byl souhlas se svobodnými volbami biskupů a opatů bez účasti krále. MORRIS, Colin, *The Papal Monarchy*, s. 425.

oddělení *regna a imperia*, měly pouze zaladit papežovu uchu.¹⁰⁴ Ačkoli jistě ani sám papež Honorius nepodlehil iluzi poddajného panovníka, i přesto pevně doufal v brzké uskutečnění své hlavní priority, tedy křížové výpravy pod vedením Fridricha. Štauf sice přijal poprvé „závazek kříže“ již v roce 1215 v Cáchách,¹⁰⁵ když byl podruhé korunován římsko-německým králem, Honorius však nad dosud nesplněným závazkem shovívavě přimhouřil oči a s nadějí, že nyní už nic nebude uskutečnění výpravy bránit, Fridricha korunoval císařem.¹⁰⁶ Císař přislíbil vyrazit do konce léta 1221, což však nesplnil.¹⁰⁷ Během posledních sedmi let Honoriova života bylo pontifikovi odpovědí na jeho připomínky pouze vladařovo vyhýbavé chování, další odklad křížové výpravy (tentokrát na rok 1227) a čím dál častější porušování jiných klíčových slibů.¹⁰⁸

Napětí, které se mezi Fridrichem a Honoriem po roce 1221 zřetelně stupňovalo, umožnilo novému papeži v roce 1227 okamžitě jednat. Hugolin ze Segni, neboli papež Řehoř IX., ztělesňoval proticísařské zaměření svým pontifikátem, ale už i samotným jménem.¹⁰⁹ E. Kantorowicz jej poměrně plamenným způsobem popisuje jako „papežského imperátora, opilého hněvem“, který byl nelítostně odhodlán skoncovat s rodem Štaufů.¹¹⁰ Právě v létě 1227, kdy se císařské vojsko v čele s Fridrichem chystalo skutečně vyplout do Svaté země, postihla přístav v Brindisi epidemie, kvůli níž byl císař nucen zůstat na pevnině a vyslat pouze část flotily. V tomto okamžiku pohár trpělivosti papeže přetekl a on zásáhl Štaufa první exkomunikací.¹¹¹ I když se Fridrich (přes své vyobcování z církve) dostává v letech 1228–1229 do Jeruzaléma, kde dokonce dosahuje jistých úspěchů v dohodách se sultánem Malikem al-Kámilem, vrací se nazpět a vítězí nad papežskými vojsky, které Řehoř mezitím vyslal okupovat jeho sicilské království, ke zrušení rozsudku exkomunikace se musí ještě nejprve hluboce pokořit před hlavou církve, aby tak v létě 1230 mohl být znovu přijat do církve.¹¹²

---

¹⁰⁴ Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 76.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž., s. 234.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž., s. 76.

¹⁰⁷ Fridrich místo sebe vysílá pouze dvě císařské flotily, které však nestihnout přijet včas k egyptské Damiettě, aby zabránily porážce křížáckého vojska u Káhiry a následnému vypuzení z Egypta. Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 136.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž., s. 137.

¹⁰⁹ Řehoř svým jménem odkazoval na svého předchůdce Řehoře VII., jehož mimo jiné proslavil boj proti králi Jindřichu IV. ABULAFIA David, *Frederick II.*, s. 164.

¹¹⁰ KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 171.

¹¹¹ Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 236.

¹¹² Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 207nn.

Druhá fáze papežsko-císařského boje, která se rozhořela v roce 1239, měla uhasnout až se smrtí samotného Fridricha v roce 1250. Jiskrou, která zažehla její plamen, se stala pře o vlastnická práva nad ostrovem Sardínií. Ostrov, který podle papeže náležel k patrimoniu svatého Petra, však Fridrich naopak připisoval k majetku Říše.¹¹³ V základu sporu však ležela také otázka císařského postupu vůči městům Lombardské ligy, jejichž nezlomnost a spojenectví s papežským Stolicem císař těžce snášel.¹¹⁴ Jakmile císař vycítil, že má soptící Řehoř jeho druhou exkomunikaci na dosah ruky, sepsal za pomoci své kanceláře list *Cum sit Christus*, jímž pomyslně zahájil papežsko-císařskou „bitvu psacích brků“. Dokumenty vydávané oběma stranami sporu se staly hlavními zbraněmi mocenské propagandy a argumentačně se pohybovaly zejména na poli obou mocenských doktrín. Armádami, které v tomto zvláštním boji nasazovaly za Řehoře a Fridricha své nejlepší dovednosti, se staly papežská a císařská kancelář. V čele první jmenované stanul kardinál Ranier z Viterba (1180–1250), který měl na svědomí formulace těch nejjedovatějších proticísařských spisů.¹¹⁵ Císařkou kancelář naopak vedl logotheta (tj. „ten, který klade slova“) Petr z Viney (1200–1249), jehož vynikající um formulování písemností vytvořil z císaře Fridricha nebezpečného protivníka pro tehdejší (ale i budoucí) papežství.¹¹⁶

---

¹¹³ Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 277.

¹¹⁴ Ke slavné bitvě u Cortenuovy 1237 srov. např. tamtéž, s. 201nn.

¹¹⁵ Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 584.

¹¹⁶ Než přejdeme k praktické části, je nutné uvést ještě jednu technickou poznámku. Jelikož cílem naší práce není odhalovat skutečné autorství jednotlivých myšlenek císařských listin, je vhodné upozornit, že v následujících kapitolách pojednávajících o těchto konkrétních listech budeme (nebude-li uvedeno jinak) z ryze praktických důvodů v souvislosti s autorstvím užívat termínů jako *císařská kancelář*, *císařští úředníci*, *autor listu*, *císař*, *Fridrich* či *Petr z Viney*, aniž bychom tím chtěli konkrétní osobu (popř. osoby) přednostně svazovat s tou kterou myšlenkou.

4 Papežská moc z pohledu císaře Fridricha II. na příkladu čtyř jeho protipapežských listů

4.1 Cum sit Christus caput ecclesiae

Na počátku března roku 1239 císař Fridrich správně vytušil, že jeho zakročení proti rebelující Lombardii a nároky na Sicílii budou mít nejspíše v blízké době ještě nepříjemnou dohru, která přijde ze strany Apoštolského stolce v podobě papežské exkomunikace.¹¹⁷ Vyloučení ze společenství církve, které hrozivě viselo nad jeho hlavou, se pokusil na poslední chvíli odvrátit listem *Cum sit Christus* (1239) adresovaným „dilectis amicis suis“, členům kardinálského kolegia.¹¹⁸ O mimořádném významu dopisu svědčí také jeho zahrnutí do soudobých kronik, např. jej uvádí Matěj Pařížský ve svém díle *Chronica Maiora*.¹¹⁹

Ani pro běžného čtenáře není možné přehlédnout, že Fridrichovy listy, které zahrnujeme do papežsko-císařské „bitvy psacích brků“, nesou téměř ve všech případech jeden výrazný společný znak. Na samém počátku dopisů byla s velkou promyšleností vsazena slova některé vybrané pasáže z Písma. Biblické úryvky objevující se v arengách středověkých listin sice nejsou ničím příliš výjimečným, avšak v kontextu boje vrcholných středověkých mocí, jemuž se zde věnujeme, nelze pomíjet tyto zdánlivé maličkosti jako irelevantní. Autorita Písma zajisté nejen zvyšovala závažnost listu, ale v případě císaře Fridricha měla tato projevovaná věrnost nejsvětějšímu křesťanskému textu zapůsobit také ve prospěch zpochybňované čistoty jeho víry. Nehledě na to, že se zde nabízela možnost nenápadně uhodit na citlivou strunu nezdravé papežské hrdosti. Přece jen připomínání slov Písma nejvyššímu pontifikovi, jehož výsostnou pravomocí bylo Písmo vykládat a šířit, by se dalo bez váhání nazvat krokem přinejmenším troufalým. Tento krok nicméně ilustruje císařův hlavní záměr, který se posléze stane základním kamenem jeho protipapežské a tedy i sebeobrané argumentace, tedy: konstatování skutečnosti, že se současný vikář Kristův ocitl na slepé koleji svého poslání.

---

¹¹⁷ Srov. WHALEN Brett E., *The Two powers: The Papacy, the Empire, and the Struggle for Sovereignty in the Thirteenth Century*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2019, s. 93n.

¹¹⁸ Plné znění listu viz např. FRIDRICH II., *Cum sit Christus*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 282nn. Český překlad úvodní pasáže dopisu viz RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 278.

¹¹⁹ Srov. WHALEN Brett E., *The Two powers*, s. 102.

„Cum sit Christus caput Ecclesie, et in Petri vocabulo suam fundaverit Ecclesiam supra petram, vos Apostolorum statuit successores ut Petro pro omnibus ministrante, vos qui estis candelabra Ecclesie supra montem, non sub modio constituti, revera omnibus qui sunt in domo Domini ex effectu bonorum operum luceatis, nec a publica mundi lingua et conscientia generali vos subtrahere intendatis; cum ad singula que presidens Sedi Petri proponit statuere, vel denuncianda decreverit, equa participatio vos admittat, nisi ipsius religionis Ecclesie status et zelus effervescens evitandi scandali generalis cautelam vobis suggesserit ad futura.“¹²⁰

Úvodní část listu, hovořící o založení církve Ježíšem Kristem, na první pohled sama o sobě nejspíš nevzbudí žádné překvapení. Zaměříme-li se však na původ slov zmíněné pasáže, odhalujeme zajímavé souvislosti. Ještě před klíčovou zmínkou o povolání Petra (srov. Mt 16, 18) a o kardinálech, kteří jako nástupci apoštolů nemají skrývat své schopnosti (srov. Mt 5, 15; Lk 11, 33), císařský logotheta Petr z Viney vložil kratičkou citaci páté kapitoly listu Efezským: „Protože Kristus je hlavou církve [...]“ (srov. Ef 5, 23). Zdánlivě prostá připomínka pravdy, které by jistě nikdo neodporoval. Císařský list by však nezvolil tato pro všechny jasná slova na samý počátek důležitého dokumentu, kdyby se za nimi neskrýval hlubší podtext. Tvrzení, že veškerá moc církve pochází od Krista, bylo nezbytným východiskem pro upozornění na narůstající propast mezi kardinálskou a papežskou mocí.¹²¹ Aby mohl členy kardinálského kolegia přimět ke konání ve svůj prospěch, zamýšlel Fridrich vyzdvihnout jejich autoritu, která se se ve stínu osoby silného papeže vždy poněkud upozadovala. Je možné, že kdybychom za frázi „Protože Kristus“ připojili dodatek „nikoli Řehoř“, pravděpodobně bychom přiléhavěji vystihli podtext toho, co císařská kancelář Fridrichovým jménem zformulovala. Vzhledem k výroku „in Petri vocabulo suam fundaverit Ecclesiam supra petram“ nelze tvrdit, že by císař popíral Petrův (potažmo pontifikův) primát. Avšak když připomíná, že Kristus je výsostným pramenem moci v církvi, pravděpodobně doufá, že tak alespoň částečně otřeše přehnanou papežskou sebejistotou.¹²²

„Quis enim non miretur et stupeat, quod tot venerabilium patrum congregatione munitus Ecclesie generalis sedens in solio (utinam justus iudex) inconsulte velit procedere, ac suis motibus excandescens, in Romanum intendit principem, advocatum Ecclesie, ac ad

¹²⁰ FRIDRICH II., *Cum sit Christus*, s. 282n.

¹²¹ Olaf B. Rader ve své knize interpretuje danou situaci: „V poselství z Padovy vysvětloval kardinálům, že je třeba zpochybnit papežovy kompetence bez spolupůsobení kardinálů při rozhodování většího dosahu. Kolegium kardinálů jako následovníků apoštolů není podřízeno papeži, nýbrž by mělo mít podíl na rozhodovacích pravomocech, protože papež jako nástupce apoštola Petra je zároveň sám bratrem kardinálů.“ RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 278.

¹²² Téměř paradoxní je také fakt, že Fridrich zde zdůrazňuje tentýž bod, na němž vystavěl svou doktrínu papežského primátu Řehořův předchůdce, papež Inocenc III. Srov. např. MACCARRONE Michele, *Chiesa, primato, episcopato*, s. 91.

predicationem Evangelii stabilitum, sententiam depositionis statuere et ob favorem Lombardorum rebellium exercere spiritualem gladium, si dicere liceat, minus juste.¹²³

Císař Fridrich si je velmi dobře vědom, kterým činem rozdmýchal papežskou nevoli, a nehodlá na adresáty listu hrát zdánlivou naivní nevědomost. Naopak se snaží obrátit minci tohoto problému na druhou stranu. Vyjadřuje údiv nad tím, že vedení církve hodlá – podle jeho slov – neuváženě vystoupit proti němu, který zastává funkci hlavního obránce církve,¹²⁴ a tím nevhodně užít moci duchovního meče, který třímá. Navíc, jak sám obšírně zdůrazňuje, všechny údajné křivdy, které měl Fridrich vykonat vůči církvim, již jsou, nebo brzy budou odčiněny.¹²⁵

Na tomto místě můžeme poukázat na pozoruhodnou taktiku, kterou císařská strana volí v případě vyhrocující se situace a u které vlastně zůstává až do konce konfliktu. Fridrich II. po celou dobu neoblomně setrvává v pozici věrného syna katolické církve, snášejíciho bezpráví a ústrky ze strany Apoštolského stolce.¹²⁶ Svou kritikou, kterou ve svých listech rozhodně nešetří, však nikdy neútočí na samotný úřad papeže, jeho kompetence, ani na jakoukoli pravomoc, již si hlava církve nárokuje.¹²⁷ Za jediný cíl střel své vytrvalé kritiky volí vždy pouze osobu papeže (popř. osoby kardinálů stranící papeži). Jak již zmiňují předchozí kapitoly této práce, doktrína papežské moci sice dospěla již v prvních staletích svého vývoje k zásadě „prima sedes a nemine iudicatur“, která činila pontifika právně nepostizitelným, avšak její slabý článek byl ztělesněn v osobě papeže, jenž se ve své lidské přirozenosti nemohl vyhnout skutečnosti hříchu. A právě tento císařsko-papežský boj, odehrávající se na pozadí 13. století, byl jedním z klíčových činitelů, které způsobily obrácení pozornosti od dehumanizace úřadu k této slabině mocenské doktríny hlavy církve. Fridrich jasně rozpoznal, že císařství by proti papežskému úřadu na poli mocenské teologické doktríny nikdy nemělo šanci na úspěch. Jako „muž proti muži“ však mohl využít výhody osobně poodhalit slabiny Řehoře pod jeho „zlatavým brněním“ vikáře Kristova, které hrdě nosil. Jednání nejvyššího pontifika se tím více ocitalo na pranýři, čím méně se podobalo Kristovu. Pro císaře Fridricha tato situace přinášela další výhody díky tomu, že odlišnost současného vedení církve od působení

¹²³ FRIDRICH II., *Cum sit Christus*, s. 283.

¹²⁴ Císař, speciálně zvolený mezi králi k ochraně křesťanstva, již při své korunovaci skládal přísahu o zachování věrnosti a ochrany římské církve a papeže. Srov. např. ULLMANN Walter, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*, s. 257.

¹²⁵ FRIDRICH II., *Cum sit Christus*, s. 283.

¹²⁶ „Propter quod non indigne dolemus, si pater apostolicus offendere tam graviter nos intendat; [...]“ FRIDRICH II., *Cum sit Christus*, s. 283.

¹²⁷ Srov. WHALEN Brett E., *The Two powers*, s. 93n.

Ježíše Krista, potažmo apoštola Petra, byla tak markantní, že skýtala velmi široké pole působnosti pro jakoukoli kritiku. V důsledku toho pak i jeho výtky nabíraly na závažnosti a zasévaly pochybnosti do myslí věřících.

Ostatně ani sám císař Fridrich se ve svých dopisech nezdráhá přirovnávat svou osobu k vybraným velikánům minulosti. Předlohy pro své jednání však nevybírám mezi biblickými spravedlivými, ale spíše mezi antickými císaři Římské říše, neboť lépe odpovídají jeho úmyslům tvrdě zakročit proti útočnému protivníkovi:

„Propter quod non indigne dolemus, si pater apostolicus offendere tam graviter nos intendat; unde, dum in constantem virum tam vehemens cadat injuria, et si patienter ferre voluerimus, immanitas negotii non permittit quin ad ultiones, quibus Cesaes uti solent, facti violentia nos compellat.“¹²⁸

Závěr dopisu již otevřeně shrnuje celé císařovo doposud pouze naznačované stanovisko. Fridrich, opět v roli obránce církve, který je znepokojen stavem duchovního vedení církve,¹²⁹ přímo oslovuje kardinály a žádá je, aby drželi v mezích nejvyššího pontifika a tak předešli všeobecnému pohoršení:

„Quapropter venerandum vestrum cetum affectuosius deprecamur quatenus motus summi pontificis, quos ex causis evidentissimis tam injustos quam voluntarios mundus agnoscit, ex deliberata modestia compescatis; generali statui Ecclesie presertim et quieti mentium a scandalis providentes. Nam cum ad salutem et honorem omnium vestrum favorabiliter alligemur, ab injuriatorum offensa non poterimus equanimiter abstinere quin, et si principiis obstare non possimus, licite liceat nobis injurias, quas revocare non possumus, injuriis propulsare.“

Císařův apel, jímž se snažil – přestože zejména ve prospěch své kauzy – podpořit moc kardinálského kolegia oproti moci papežské, měl ještě zásadnější přesah. Jeho požadavky týkající se papežsko-kardinálské problematiky částečně předjímal hlavní body teorie konciliarismu, která se dostala na řadu přibližně o sto let později.¹³⁰ Brian Tierney ve své knize *Foundations of the Conciliar Theory* hovoří o listech komponovaných Petrem z Viney jako o pozoruhodných dokladech skutečnosti, že kořeny konciliární teorie nevyrostaly jen výlučně z prací kanonistů pohybujících se v univerzitním prostředí, ale i z praktických aplikací těchto myšlenek v politice. I přesto že existují rozdílné interpretace,

¹²⁸ FRIDRICH II., *Cum sit Christus*, s. 283.

¹²⁹ „[...] cumque Sedis ipsius autoritas audacie sibi frena relaxet si tot venerabilium fratrum suorum moles eum in concepta fovere pertinacia videatur, angit nos altiori mente turbatio: quod dum nos intendamus a persequente defendere, oportet nos defendendo gravius offendere resistentes, salva in omnibus Ecclesie sanctitate, quam cultu sacro et debita reverentia corde et ope veneramur.“ Tamtéž, s. 284.

¹³⁰ Srov. TIERNEY Brian, *Foundations of the Conciliar Theory*, s.

je velmi pravděpodobné, že požadavky formulované císařským logothetou,¹³¹ byly skutečně vzneseny nikoli pouze v kontextu odvážné rétoriky, ale naopak vědomě v právním slova smyslu. Koneckonců svolání všeobecného koncilu se mohlo uskutečnit pouze na základě ohrožení celého společenství církve, ne však kvůli osobní urážce.¹³²

4.2 *Levate in circuitu oculos vestros*

Fridrichova exkomunikace přišla brzy.¹³³ Navzdory slibům o napravení domnělých křivd, navzdory chvalořečnému dopisu kolegiu kardinálů. Slova papežovy buly *Excommunicamus et antathematizamus* (20. března 1239) nekompromisně vypuzovala císaře ze společenství všech věrných křesťanů a zbavovala přísahy věrnosti vůči němu všechny, kteří jí byli vázáni.¹³⁴ Fridrichovým nehodlal smířlivě přijmout papežský rozsudek, neboť to znamenalo kruté omezení jeho panovnických pravomocí. Nabízela se nyní jediná cesta – vydaný rozsudek lze zpochybnit pouze tehdy, pokud bude zpochybněn soudce. Nebylo pochyb o tom, že císař svým kajícím postojem, ať už ryzím, či pouze účelovým, nejspíše stažení obvinění nedosáhne.¹³⁵ Nastala vhodná chvíle pro přímý protiútok. Dne 20. dubna 1239 císařská kancelář vypouští do všech koutů světa nový list nabitý protiřehořovskou terminologií.¹³⁶ Císař napadá současnou hlavu církve především právě v soudcovském aspektu papežské moci. První odstavec listu, nabitý aluzemi k textu Písma se zřetelně terminologicky pohybuje okolo jednoho tématu: nespravedlivého soudu. Fridrich vyzývá adresáty – pohleďte, byl nade mnou vynesena nespravedlivý rozsudek svévolného soudce! Já však se svou mírností a nevinností očekávám rozsudek, který vzejde z tváře Pána:

„Levate in circuitu oculos vestros, arrigite filii hominum aures vestras, videte generale orbis scandalum, dissidia gentium, generale justitie doleatis excidium, exeunte nequitia a senioribus Babylonis, qui populum hactenus regere videbantur, dum iudicium in amaritudine et fructum justicie in absinthium convertunt. Sedete, principes, et intelligite, populi, causam nostram; de

¹³¹ Připomeňme, že sám Petr z Viney na počátku své kariéry rovněž absolvoval studium práva na univerzitě v Boloni. Srov. např. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 268.

¹³² Srov. TIERNEY Brian, *Foundations of the Conciliar Theory*, s. 71n.

¹³³ Řehoř IX. vydal své prohlášení na Květnou neděli, nikoli na Zelený čtvrtek, jak tomu bylo zvykem. Důvodem mohla být snaha vyhnout se vlivu kardinálského kolegia. Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 278.

¹³⁴ Část textu exkomunikační buly v českém překladu viz tamtéž, s. 279.

¹³⁵ Srov. TIERNEY Brian, *Foundations of the Conciliar Theory*, s. 71.

¹³⁶ Kusé zmínky vztahující se k dopisu *Levate in circuitu* viz např. WHALEN Brett E., *The Two powers*, s. 104.107. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 280. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 496.

vultu Domini iudicium prodeat, et oculi vestri videant equitatem. Scimus enim, et in supremi iudicis virtute confidimus, quod cum apud vos pondus et pondus, mensura et mensura non fuerit, profecto modestiam et innocentiam nostram in iudicii vestri libra preponderare videbitis calumniosis detrahentium labiis et venenosis adinventionibus factionum.“¹³⁷

Na počátku svého rozsáhlého ospravedlňujícího listu císař Svaté říše římské volá ke světským knížatům po způsobu proroků: „Pozvedněte zraky [...]“ (srov. Iz 40, 26, Jer 13, 20), a vyzývá je, aby svými očima zahlédli *všeobecné pohoršení světa*. Výraz *scandalum* v českém překladu („pohoršení“, popř. „svody“ či „pokusení“) nenesé úplně tentýž negativní náboj, jaký v tomto případě vyjadřuje latina. Jistě však pochopíme jeho význam lépe, spojíme-li si tento pojem s nejvyhrocenějším okamžikem, v němž Kristus se obrací k Petrovi se slovy: „Jdi mi z cesty, satane! Jsi mi kamenem úrazu (*scandalum*), protože tvé smýšlení není z Boha, ale z člověka!“ (Mt 16, 23).¹³⁸ *Scandalum* tedy představuje zásadní poklesek prvního z apoštolů, který jej odlučuje od Božího Syna, a to i přesto, že je Kristem bezprostředně předtím nazván základem a skálou budoucí církve (srov. Mt 16, 18).¹³⁹ I kdyby Fridrich nezamýšlel přivést pozornost adresátů listu ke zmíněné epizodě, přinejmenším tím důsledně zdůrazňuje závažnost situace, v níž se podle jeho slov křesťanský svět nachází.

Císař Fridrich nyní nutně potřebuje, aby se nyní knížata rozhlédla svými očima a poslouchala svými ušima, aby je tak svou přesvědčivou výpovědí mohl naklonit svému záměru. Neboť ten, který sedí na soudcovské stoličce katolické církve, je podle něj svévolným soudcem, jenž zdánlivě řídí lid (srov. Da 13, 5), zatímco mění správný úsudek v hořkost a plody spravedlnosti v pelyněk (srov. Am 5, 7). Naoko pokojná obhajoba v sobě ukrývá jakýsi způsob odvety. Řehoř sice vyvázal svou exkomunikací Fridrichovy poddané z poslušnosti vůči jejich císaři, štaufský panovník se však nyní snaží kráčet jinou cestou k podobnému cíli. Je-li – jak se císař snaží dokázat – Řehoř svévolným soudcem, jeho rozsudek by měl být neplatný, tedy není radno se jej držet! Světská knížata jakoby se dostala do pozice arbitrů sporu a jsou vyzváni k vlastnímu posouzení situace. Fridrich vyzdvihuje svou nevinu ústy žalmisty, který se ve své tísní obrací k Hospodinu: „Z tváře

¹³⁷ FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 295.

¹³⁸ „Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum.“

¹³⁹ Srov. např. FRANCE Richard, *The Gospel According to Matthew: An Introduction and Commentary*, Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1985, s. 259n.

Páně vzejde rozsudek a vaše oči uvidí spravedlnost!“ (srov. Ž 17, 2).¹⁴⁰ Pozoruhodným způsobem tak užívá Písma, s jehož pomocí se snaží vyvázat ze zodpovídání se hlavě církve, odvolává se na osobní vztah s Bohem. Později se ve svém listu dostává k přímější výpovědi o tom, že na základě závažných důvodů nepovažuje tohoto muže za svého soudce,¹⁴¹ nepovažuje jej za hodného papežského úřadu a na základě toho nectí ani jeho rozsudek:

„Itaque non miretur universalis Ecclesia, nec reges aut principes et populi christiani, si nos talis sententiam iudicis non veremur, non in contemptum papalis officii vel apostolice dignitatis, cui omnes orthodoxe fidei professores, et nos specialiter pre ceteris fatemur subesse, sed persone prevaricationem arguimus, que solio tanti regiminis se monstravit indignam.“¹⁴²

Silný podnět, který vzešel z Fridrichovy protipapežské argumentace, zásadně přispěl k proměně vnímání úřadu nejvyššího pontifika.¹⁴³ Walter Ullmann shrnuje proces tohoto důležitého zvratu, jehož počáteční impulsy zasazuje právě do 13. století, následovně: „...došlo ke změně referenčního bodu víry: byl to posun od víry v instituci, od víry v papeže jako nadpozemského držitele klíčů, který stál mezi Bohem a člověkem a zprostředkoval boží přízeň, k víře v Bibli, nebo lépe řečeno k víře ve schopnost každého jednotlivce interpretovat Bibli.“¹⁴⁴ Jak pak dále podotýká, ve svém důsledku tento posun zásadně poznamenal zejména vztah víry a práva v církvi. Tyto dva původně harmonicky působící principy byly nyní postaveny do ostrého protikladu, což v praxi znamenalo, že se v případě konfliktu papežského nařízení se svědomím jednotlivce stalo závazným právě individuální svědomí.¹⁴⁵

Druhé téma zaznívající v listu *Levate in circuitu*, které mělo nejspíš adresáty zasáhnout o něco niterněji, zacílilo na otcovský rozměr vztahu papeže k císaři. Starobylý zvyk, podle nějž oslovovali pontifikové císaře *fili imperator*, pocházel již z druhé poloviny

---

¹⁴⁰ Sedmnáctý žalm představuje výpověď vpravdě nevinného. Když žalmista hovoří o své bezúhonnosti, nemůže lhát, neboť Hospodin rozpozná i to, co je skryté. Císař tak vůči knížatům vyjadřuje jasné stanovisko, které má poukázat na jeho nevinu. Záleží již na Fridrichově svědomí, zda se může ztotožnit s nespravedlivě pronásledovaným spravedlivým. Srov. ROSS Allen P., *A Commentary on the Psalms: Volume 1 (1-41)*, Grand Rapids: Kregel Publications, 2011, s. 421.

¹⁴¹ „[...] nobis per talem, quem merito iudicem non habemus, nullam nobis posse fieri justiciam, licet injuriam fieri reputemus [...]“ FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 303.

¹⁴² Tamtéž, s. 304.

¹⁴³ S nenápadnými poznámkami, že charakter papeže by měl být ryzí, se jistě nedalo nesouhlasit. Jejich užití k vyvázení se z poslušnosti vůči pontifikovi se však v následujících staletích stalo rozkladným prvkem pro existenci papežské vlády: „[...] quod iste rector Ecclesie, qui debet esse virtutum quarumlibet et constantie maxime sine macula cupiditatis vas electum [...]“ Tamtéž, s. 304n.

¹⁴⁴ ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 64.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 65.

5. století, tedy z doby vlády Gelasia I. a jeho předchůdců a nástupců v úřadě. Toto duchovní otcovství, které si papežové osvojili také vůči všem věřícím, důsledně korespondovalo s pojetím církve jako „Matky“, avšak ve vztahu k císařům představovalo nanejvýš mimořádné pojítko.¹⁴⁶ Popis císařského korunovačního rituálu Ludvíka Pobožného, který se dochoval z 9. století, nám skrze svou symboliku blíže podhaluje, že právě úkonem pomazání vznikalo mezi papežem a novým císařem důležité *spiritualis conjunctio*.¹⁴⁷ Syn univerzální církve se tak navíc stal jakýmsi speciálním „adoptivním synem“ papeže samotného.¹⁴⁸ V důsledku zmíněného spojení se tento *princeps* mezi světskými panovníky zavazoval ke svému novému otci zvláštní osobní odpovědností, která neměla u ostatních vladařů obdoby.¹⁴⁹

A právě z Fridrichovy slavné římské korunovace z listopadu 1220 – ačkoli se kvůli nedostatku písemných pramenů nedá o jejím průběhu říci mnoho jistého – můžeme vytknout několik pozoruhodných souvislostí.¹⁵⁰ Štaufský panovník již nepřijímal *unctio* stejným způsobem jako jeho předchůdci z 9. a 10. století, ale v poněkud upravené formě: křížmo nahradil posvěcený olej, jímž se panovník označil nikoli na hlavě, ale pouze na paži a mezi lopatkami.¹⁵¹ Zásadnější pro naši úvahu je však to, že mladý císař obdržel pomazání a následně i kříž, symbolizující jeho závazek vykonat křížovou výpravu, ne z rukou tehdejšího pontifika Honoria III., ale právě od Hugolina, tehdy ještě kardinála z Ostie a svého přítele, budoucího papeže Řehoře IX., svého úhlavního nepřítele.¹⁵² Z tohoto hlediska můžeme vnímat jistou specifickou situaci, která nastala mezi těmito dvěma vládnoucími velikány. Jejich otcovsko-synovský vztah se nepohyboval pouze na rovině vztahu papeže a jakéhokoli pokřtěného, neboť Fridrich skutečně přijal svou světskou moc z rukou tohoto muže, ačkoli ještě v té době ještě nenosil papežské insignie.

---

¹⁴⁶ Srov. ULLMANN Walter, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*, s. 22.

¹⁴⁷ Fridrich II. si dobře uvědomuje své speciální postavení: „[...] in nos, summum et unicum Ecclesie filium, sue malignitatis aculeos acuisset, [...]“. FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 296.

¹⁴⁸ Později se v korunovačním *ordo* objevuje symbolický úkon, při němž pontifex zahaluje císaře svým pláštěm, čímž vyjadřuje, že jej přijímá jako svého adoptivního syna. Srov. ULLMANN Walter, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*, s. 257.

¹⁴⁹ Tato odpovědnost pramenila právě z aktu pomazání. Mezi biblickými východisky tohoto vztahu byly pak vyjádření z 2 Sam 7, 14, Ž 2, 7 nebo Ž 89, 27. Srov. Tamtéž, s. 152n.

¹⁵⁰ K dochovaným zprávám viz např. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 76.

¹⁵¹ To však v tehdejší době nebylo již žádnou zvláštností, neboť s rostoucí mocí Apoštolského stolce docházelo k záměrnému upozadování symbolů vyjadřujících skutečnost, že císař při této slavnosti obdržel také jistá kněžská privilegia. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 107n. O jasné odlišení královského a biskupského pomazání usiloval Inocenc III. ve svém spise O svatém pomazání. Aby zdůraznil nepodobnost královského a Kristova pomazání, odpírá panovníkům pomazání hlavy a vylučuje z ceremoniálu křížmo. KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, s. 208n.

¹⁵² Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 77n.

Toto adoptivní duchovní synovství tedy bylo skutečnější, než by se na první pohled mohlo zdát.

Fridrich ve svém listě světským knížatům tedy líčí otcovský vztah Řehoře jako pokřivený,¹⁵³ čímž také zároveň připravuje půdu pro vyzdvižení svého synovství jako autenticky ryzího:

„Adhuc tamen conscientie nostre fidelis integritas et pura devotio, quam ad matrem sacrosanctam Romanam Ecclesiam habebamus, novercalia deliramenta patris agnoscere filium non sinebant: quin quod erat justitie crimini imputantes, satisfactionis nostre causam in novercantis patris arbitrio poneremus, qui tanto nobis vice qualibet illudebat acerbius, quanto constantius uberioris spem arbitrii promittebat.“¹⁵⁴

Náрек nad falešností, přelétavostí a pošetilostí tohoto duchovního otce však často provázelo ujištění, že Fridrich ve svém pravém synovství pokorně drží v úctě Matku církev a z oddanosti k ní je ochoten podstupovat ponížení. Z textu dopisu je také patrné, že se císař určitým způsobem stylizuje do postavy marnotratného syna (srov. Lk 15, 11–24), který ale ve svém pokoření se nenalézá milosrdného odpouštějícího otce, ale spíše nevlastního otce, který ze zatvrzelosti nehodlá přijmout nabídku smíření.¹⁵⁵ Mezi vyčerpávajícím popisem své verze celé záležitosti a poměrně detailním výčtem mnohých údajných křivd, které mu byly současným nejvyšším pontifikem způsobeny, se nezdráhá císař s notnou dávkou hořkosti zvolat: „Ecce qualiter pater noster iste sanctissimus nos amabat!“¹⁵⁶ Aby byl obraz tohoto „nehodného vikáře“ úplný, vypisuje císařská kancelář důsledně všechny oblasti domnělých selhání Řehoře IX., které jej v očích adresátů měly vykreslit jako přesný opak christologického ideálu:

„[...] cujus caput languidum, princeps ejus, in medio est quasi leo rugiens, ejus propheta vesanus, vir infidelis, sacerdos ejus polluens sanctuarium, sine justicia faciens contra legem.“¹⁵⁷

---

¹⁵³ „Sed patrem semper invenimus simulatum, [...]“ FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 297.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 298.

¹⁵⁵ V tomto směru naráží zejména na mírová jednání se Svatým stolcem z roku 1230, která vyústila mírovými smlouvami ze San Germana a Ceprana a stažením první Fridrichovy exkomunikace. Přestože byl tehdy papež v pozici poraženého, jednání samotné se neslo v duchu jeho drtivé převahy. Fridrich, aby mohl díky nově nastolenému míru uklidit poměry na území císařství a „navrátit se do náruče Matky církve“, byl nucen učinit mnohé zásadní ústupky, mezi nimiž bylo např. kompletní navrácení během války zkonfiskovaného majetku církve, dále vynětí sicilského kléru z podléhání světskému právu a zdanění, ale také zákaz zasahování do volby biskupů. Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 208n.

¹⁵⁶ FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 300.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 305.

List *Levate in circuitu* jasně vybočuje z řady císařských dopisů, na které se soustředujeme, také díky svému závěru. Fridrich do svého dopisu tentokrát nevtělil žádné varování ve formě pohrození vojenským zásahem, jak to učinil v případě kardinálů, popř. v nejlítějším boji i proti papeži. Naopak aby udržel tón celého ospravedlňujícího listu, pokusil se probudit ve světských panovnicích cit pro solidariu s vlastní situací a upozornil je, že zásah hlavy církve do jeho pravomocí by mohl mít podobně nepříjemný dopad i na moc, jíž disponují oni sami:¹⁵⁸

„Ad domum vestram cum aqua currite, cum ignis accenditur in vicinis; causam motus pontificalis attendite, et cur hoc in favorem nostrorum rebellium procuratur: que causa licet ad presens expressa non fuerit, procul dubio tamen similia vobis et vestris imminere pericula timeatis. Facilis enim aliorum regum et principum humiliatio creditur, si Cesaris Romani potentia, cujus clypeus prima jacula sustinet, adversantium [conatibus] conteratur.“¹⁵⁹

4.3 In exordio nascentis mundi

„Z moře vystupuje šelma [...], jako leopard otvírá ústa k hanobení Božího jména [...] a vztyčuje se proti Kristu, vykupiteli lidského rodu, jehož kamenné desky se snaží smazat špachtlí kacířské zatvrzelosti, [...] dívejte se pozorně na hlavu, střed a konec této šelmy: jsou Fridrichovy, takzvaného císaře.“¹⁶⁰ Závažná obvinění, která Řehoř IX. vznesl ve své encyklice *Ascendit de mari bestia* (červen 1239), měla Fridricha zasáhnout velmi hluboko.¹⁶¹ Císař byl nyní nucen, jako odpověď na toto otevřené odsouzení, podniknout kroky, jež vyžadovaly maximální obezřetnost. Zajisté nepřicházelo v úvahu zareagovat podobně plamennými urážkami směřovanými k osobě papeže, protože by se tím pouze potvrdila výše uvedená slova papežského listu. V *In exordio nascentis mundi* (červenec 1239) volí Fridrich pokojnější tón, jímž obhajuje svou pravověrnost a vyzývá kolegium

---

¹⁵⁸ Srov. ABULAFIA David, *Frederick II*, s. 317.

¹⁵⁹ FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 305.

¹⁶⁰ ŘEHOŘ IX., *Ascendit de mari bestia*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 327nm. Český překlad úvodní části listu viz RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 275.

¹⁶¹ Zuřivostí překypující formulace papežského dopisu odhalují, s jak velkou nevolí přijal Řehoř zprávu o císařském manifestu *Levate in circuitu*. Právě *Ascendit de mari bestia* dosvědčuje, že se papež, oproti refinované stylistice císařské strany, spoléhal spíše na extrémní formulace a přehnaná obvinění. Ty však ve svém důsledku mohly budit přirozenou nedůvěru.

kardinálů k usměrnění papeže.¹⁶² Jasně však dává najevo, že v opačném případě se nebude zdráhat ke své obraně použít sílu meče.

Hned pro úvodní slova svého listu volí císařská kancelář pozoruhodný zdroj. Přibližně před čtyřiceti lety, krátce po svém nástupu na Stolec sv. Petra, vložil papež Inocenc III. do jednoho ze svých listů analogii pojednávající o vztahu duchovní a světské moci. Arenga tohoto listu *Sicut universitatis conditor* (1198) byla jedním z mnohočetných příkladů Inocencova úsilí posílit papežskou moc oproti světské (nejen) na poli doktrinálním.¹⁶³ Zmíněné snahy a úspěšné politické aktivity způsobily, že jeho doktrína moci zůstala pro další papeže nadále živá a stala se základem pro další posouvání limitů moci Apoštolského stolce. A právě analogii dvou mocí, pocházející z pera výjimečného pontifika, zamýšlel císař nyní obrátit ve svůj prospěch, použít na obranu své osoby a obrátit ji proti současné hlavě církve. Intenzitu již tak smělého kroku navíc zesilovala skutečnost, že Řehoře IX. nesvazovalo s Inocencem III. pouze pouto autority, nýbrž i pouto osobní a především rodinné.¹⁶⁴ *In exordio nascentis mundi* mohlo tedy působit jako malý trn v pontifikově patě, který sice není tak nápadný, ale zasahuje hluboko.

„In exordio nascentis mundi provida et ineffabilis Dei providentia, cui consilia non communicant aliena, in firmamento celi duo statuit luminaria, majus et minus: majus, ut preesset diei; minus, ut preesset nocti. Que duo sic ad propria officia in regione zodiaca offeruntur, ut et si se multotiens ex obliquo respiciant, unum tamen alterum non offendit: immo, quod est superius inferiori suam communicat claritatem. A simili eadem eterna provisio in firmamento terre duo voluit inesse regimina, sacerdotium scilicet et imperium, unum ad

---

¹⁶² Plné latinské znění dopisu viz FRIDRICH II., *In exordio nascentis mundi*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 348nn. Překlad do anglického jazyka od Emily O'Brian viz JANSEN Katherine L., DRELL Joanna, ANDREWS Frances (eds.), *Medieval Italy: Texts in Translation*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009, s. 286nn. Převážně stručné komentáře k listu *In exordio* viz např. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 281. WHALEN Brett E., *The Two powers*, s. 104nn. ABULAFIA David, *Frederick II.*, s. 319n. SHEPARD Laurie, *Courting Power: Persuasion and Politics in the Early Thirteenth Century*, New York: Garland, 1998, s. 202n.

¹⁶³ „Sicut universitatis conditor Deus duo magna luminaria in firmamento coeli constituit, luminare majus, ut praeesset diei, et luminare minus, ut nocti praeesset; sic ad firmamentum universalis Ecclesiae, quae coeli nomine nuncupatur, duas magnas instituit dignitates: majorem, quae quasi diebus animabus praeesset et minorem, quae quasi noctibus praeesset corporibus: quae sunt pontificalis auctoritas et regalis potestas. Porro sicut luna lumen suum a sole sortitur, quae re vera minor est illo quantitate simul et qualitate, situ pariter et effectu: sic regalis potestas ab auctoritate pontificali suae sortitur dignitatis splendorem; cujus conspectui quanto magis inhaeret, tanto majori lumine decoratur; et quo plus ab ejus elongatur aspectu, eo plus proficit in splendore.“ INOCENC III., *Sicut universitatis conditor*, col. 377–378. Srov. také např. CARLYLE Alexander J. and Robert W., *Judged by God Alone*, in POWELL, James M. (ed.), *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, s. 39.

¹⁶⁴ Kardinálská dráha Hugolina ze Segni započala právě za vlády Inocence III., který pocházel z téhož hraběcího rodu. Na jeho cílevědomost a rozhodné jednání pak Hugolin při svém papežském působení navazuje spíše než na svého přímého předchůdce, stáříckého papeže Honoria III. Srov. *New Catholic encyclopedia*, 2nd ed., Detroit: Gale, 2003, s. 496. Dále např. GELMI Josef, *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, Praha: Mladá fronta, 1994, s. 119.

cautelam, reliquum ad tutelam: ut homo, qui erat in duobus componentibus diutius dissolutus, duobus retinaculis frenaretur, et sic fieret pax orbi terre, omnibus excessibus limitatis.“¹⁶⁵

Předložený text nejprve hovoří o řádu dvou nebeských těles, která byla na počátku stvoření Boží prozřetelností vsazena na nebesa. Dvě velká světla jsou nezpochybnitelnými vládci oblohy, avšak jejich správné fungování podmiňují jistá pravidla. Úkolem většího světla (*luminare majus*) je předsedat dni, zatímco menší (*luminare minus*) vládne noci (srov. Gen 1, 14nn). Autor listu však k tomuto obrazu připojuje důležitou připomínku, která důsledně dokresluje vztah těchto dvou těles: „jedno neruší druhé, ano, to, co stojí výše, ponechává níže postavenému podíl na svém jasu.“ Na stejném principu pak byly ustanoveny dvě moci vládnucí světu: *sacerdotium* a *imperium*. Prvně zmíněná byla stvořena k obezřetnosti (péči), druhá k dohledu (obraně). Součinnost obou mocí pak měla zamezovat nepřístojnostem a přinášet mír do lidského soužití na Zemi. Aniž by byly konkrétní moci explicitně ztotožněny s konkrétními svítilnami, nenachází čtenář žádný náznak toho, že by si císařská strana chtěla nárokovat výsostnější postavení. Světská moc se, podle Bohem stvořeného neměnného pozemského řádu, odvozuje z oné duchovní, tedy je menší. Ani samotnému císaři by zajisté nic neprospělo, kdyby se této skutečnosti jakkoli vzpouzel.

Záměrem listu tedy není jakákoliv proměna stávajícího řádu, nýbrž poukázání na to, že ačkoli papežskému úřadu náleží vyšší postavení, které císař mezi řádky uznává, je to právě pontifex, kdo narušuje svými útoky proti císaři tento přirozený běh věcí. Fridrich také sám přichází s vlastním odůvodněním tohoto porušení:

„Sed sedens in cathedra perversi dogmatis phariseus unctus oleo nequitię, pre participibus suis, nostri temporis Romanus pontifex quod de celestis ordinis emulatione descendit, evacuare nititur. [...] Scripsit enim solo nomine papa nos bestiam ascendentem de mari, plenam nominibus blasphemie, pardique varietatibus circumscriptam. Et nos ipsum beluam illam asserimus, de qua legitur : ‚Exibat alius equus rufus de mari, et qui sedebat super eum, sumebat pacem de terra, ut viventes invicem se interficiant.‘“¹⁶⁶

Předložené vysvětlení se zdá být jednoduché: na Stolci svatého Petra sedí nehodný člověk, falešný vikář Kristův,¹⁶⁷ který je – jak tvrdí list – papežem pouze jménem. Císařská kancelář zde volí taktiku poněkud přímého protiútoky, když přirovnává Řehoře IX. k negativním postavám (ať už reálným, či symbolickým) vystupujícím v Písmu: velký drak

¹⁶⁵ FRIDRICH II., *In exordio nascentis mundi*, s. 348.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 348.

¹⁶⁷ „Falsus Chrisiti vicarius“, viz tamtéž, s. 349.

(Zj 12, 3), jeden z farizeů, druhý jezdec Apokalypsy (Zj 6, 4), Antikrist (1 Jan 2, 18.22), Bileám, kníže knížat temnoty či anděl vyskakující z propasti. Záměrná volba uvedených záporných titulů se zakládala na jednom společném jmenovateli: rozsévání nepokoje mezi lidmi a chaosu ve světě.

V jádru dopisu se pak Fridrich dostává k důležitému bodu, tedy k vyvrácení vážných nařčení, které proti němu vznesl sám papež ve svém listu *Ascendit de mari bestia*, adresovanému arcibiskupu z Canterbury a dalším vysoce postaveným duchovním. Podle těchto obvinění císař Svaté říše římské „otevřeně prohlásil, že celý svět byl oklamán třemi podvodníky, jejichž jména jsou Kristus, Mojžíš a Mohamed. [...] Kromě toho se odvážil jasnými slovy tvrdit, nebo spíš lhát, že jsou bláhoví všichni, kdo věří, že Bůh, který stvořil přírodu a všechno, se mohl narodit z panny.“¹⁶⁸ Aby prokázal lživost těchto tvrzení a čistotu své víry, přímo v textu dopisu vyznává svou víru v Ježíše Krista, Božího Syna, uznává skutky Mojžíšovy a odsuzuje dílo Mohamedovo.¹⁶⁹

Za hlavní pohnutku, která žene současného papeže Řehoře IX. do této „osobní války“, pokládá Fridrich zejména závist:

„Revera imperialis felicitas papali semper impugnatur invidia. Unde Simonides interrogatus cur invidios non haberet, respondit: ‚Quia nihil feliciter gessi.‘ Et quia prospera nobis, Deo benedicto, cuncta succedunt, presertim cum Lombardos rebelles nostros ad mortem persequimur, quos ipse predestinavit ad vitam; hec est causa quare pontifex ipse apostolicus ingemiscit, et nunc de consilio vestro felicitati nostre instituerit obviare.“¹⁷⁰

Není přece nepochopitelné, že papeži překáží císařské úspěchy, především co se týče Lombardie, neboť – jak dokládá svou vsuvkou o Simónidovi z Keu¹⁷¹ – každý úspěch si nachází své přirozené odpůrce. A to i v případě, že tyto Fridrichovy úspěchy vzkvétají „z Božího požehnání“.¹⁷² Římský pontifex se sice honosí nesmírnou mocí „svazovat a rozvazovat“, která mu byla svěřena podle slov Matoušova evangelia (srov. Mt 18, 18) samotným Ježíšem Kristem, on jako papež vskutku byl mocným knížetem a velkým mezi

---

¹⁶⁸ ŘEHOŘ IX., *Ascendit de mari*, s. 339n. O velkém vlivu této historiky, která se objevuje již okolo roku 1200 na pařížské univerzitě, svědčí její silné rozšíření a také skutečnost, že její autorství bylo i nadále připisováno právě Fridrichu II. Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 280n.

¹⁶⁹ FRIDRICH II., *In exordio*, s. 349.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 350.

¹⁷¹ Simónidés z Keu byl řecký básník, který žil mezi lety 556 př. n. l. a 467/66 př. n. l. Srov. např. BORECKÝ Bořivoj a kol., *Slovník spisovatelů. Řecko: antická, byzantská a novořecká literatura*, Praha: Odeon, 1975, s. 544n.

¹⁷² „Et quia prospera nobis, Deo benedicto, cuncta succedunt [...]“ FRIDRICH II., *In exordio*, s. 350.

proroky. Nicméně Fridrich poukazuje na skutečnost, že limit této svěřené moci leží tam, kde začíná její zneužití:

„Verum de potestate ligandi et solvendi forte ipse dominus gloriatur et pungit; sed ubi virtus deficit potestatis, ibi subservit abusus. [...] Sed secundum quod indissolubilia non solvuntur, ita et illigabilia non ligantur: quod ex eo manifeste probatur, quia sacra scripta instruunt: mortificant animas que non moriuntur, et vivificant que non vivunt.“¹⁷³

Výňatek z 13. kapitoly proroka Ezechiela, který autor textu používá, ukrývá pro papeže implicitní hrozbu: Petrův nástupce na papežském trůně, ale i kardinálové, bezpochyby důvěrně znali námět této kapitoly zaměřené proti lživým prorokům.¹⁷⁴ Zmíněný výrok o usmrcování duší, které neměly zemřít (Ez 13, 18), předchází výkřik „Běda!“ a především po něm následuje nevyhnutelný důsledek: „vytrhnu svůj lid z vašich rukou. I poznáte, že já jsem Hospodin.“ (Ez 13, 23). Císař se zde dovedně stylizuje do role toho, jenž poukazuje na nespravedlnost a – slovy proroka Ezechiela – se zdviženým ukazovákem připomíná viníkům výroky Hospodina o důsledcích jejich činů. Jelikož však nemůže pohnout s Řehořem IX., který je pro něj lživý prorok a *falsus Christi vicarius*, snaží se lichotivými slovy vzbudit vyvažující protisílu kardinálského kolegia, které disponuje mocí usměrnit či odvolat nehodného pontifika:

„[...] vos qui estis Ecclesie fundamenta, columnae, rectitudinis assessores, Petri urbis senatores, et orbis cardines [...]“¹⁷⁵

K účinnosti této protisíly však bylo ještě zapotřebí zásadní věci. V předchozích kapitolách zmiňovaný, právně zakotvený princip „Prima sedes a nemine iudicatur“,¹⁷⁶ zajišťující papeži právní nedotknutelnost, počítal s důležitou výjimkou: s případem, že by hlava církve upadla do hereze.¹⁷⁷ S vědomím této jediné možnosti, hledá císařská kancelář usilovně ve slovech Písma nejpříhodnější usvědčující materiály, které by umožnily tuto nejkřehčí bránu papežské svrchovanosti prolomit. Přestože vyřknout obvinění z hereze

---

¹⁷³ Tamtéž, s. 350.

¹⁷⁴ V této kapitole vystupuje starozákonní prorok Ezechiel na Hospodinův pokyn proti falešným izraelským prorokům, kteří hlásají nikoli slovo Hospodinovo, nýbrž prorokují podle svého „srdce“ a podle lidských očekávání. Skrze své věštby také usilují o ovládnání druhých a znesvěcují jméno Hospodina samého. V Ez 13, 10 rezonuje zmínka o pokoji, kterou sice Fridrich v tomto dopise přímo neuvádí, která však nicméně stojí v popředí jeho opakujících se výtek proti osobě papeže: „Znovu a znovu svádějí můj lid slovy: ‚Pokoj,‘ ač žádný pokoj není.“ Srov. např. OLLEY John W., *Ezekiel: A Commentary based on Iezekiěl in Codex Vaticanus*, Leiden: Boston Brill, 2009, s. 305.307. JOYCE Paul M., *Ezekiel: A Commentary*, New York: T & T Clark, 2007, s. 120n.

¹⁷⁵ FRIDRICH II., *In exordio*, s. 351.

¹⁷⁶ Viz výše uvedená kapitola *Zásada „prima sedes a nemine iudicatur.“*

¹⁷⁷ Srov. SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, s. 100.

nenáleželo světskému panovníkovi, již samotné „odhalení“ heretika představovalo klíčový impuls k tomu, aby se celý proces mohl úspěšně rozběhnout.¹⁷⁸

Na závěr Fridrich nezůstává pouze u taktiky přemlouvání, nýbrž s panovnickou rozhodností zanechává kardinálům své varování. Síla císařství, která byla stvořena k obraně církve – ačkoli v řádu křesťanského světa je světlem menším (*luminare minus*) – nic neztratila ze své starověké majestátnosti a v případě nutnosti zasáhne proti svému pronásledovateli a jeho přívržencům mečem po vzoru slavných císařů minulosti, jako byl např. slavný Augustus.

4.4 Collegerunt pontifices et pharisei

Poslední z listů, o němž zde pojednáme, představoval vrcholný (a z Fridrichovy strany také závěrečný) úder celé zuřivé papežsko-císařské „bitvy psacích brků.“ Vlny rozhořčení, vzdouvající se s každým dopisem výš a výš, se v *Collegerunt pontifices* (duben 1240) vznesly nejvýše, aby pak již ozvěnou papežského *Convenerunt in unum* a *Vox in Rama* mríně poklesly, až nakonec vody této bouře písemných manifestů moci se smrtí Řehoře IX. 22. srpna 1241 náhle utichly.¹⁷⁹ Do formulací tohoto „uměleckého slovního výtvaru nejlepší kvality“, jak o něm hovoří Olaf B. Rader,¹⁸⁰ soustředil císařský logotheta Petr z Viney maximum svých sil, ale zejména svého vybroušeného stylu. To také později přineslo jeho osobě značný věhlas, neboť mnoho rukopisných sbírek jeho textů se v průběhu následujících staletí stávalo součástí knihoven významných notářů, jimž sloužily jako inspirace a pomůcka pro písemné argumentace.¹⁸¹ Tento poslední z císařských manifestů zahrnoval pouze minimum konkrétních reálií, které by hovořily o okolnostech celého sporu, což spolu s nespočtem biblických citací zajistilo Petrovu listu mimořádnou nadčasovost.

---

¹⁷⁸ Srov. ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics*, s. 45n.

¹⁷⁹ Papežská kancelář pozoruhodným způsobem použila strukturu císařského manifestu jako vzor pro svou odpověď, která začínala slovy *Convenerunt in unum adversus Christum Domini principe set tyranni*. Ta se opět ze všech sil snažila vrátit úder a vylíčit hanebné činy kacířského císaře, který útočí na papeže, Kristova pomazaného. H. M. Schaller, zabývající se Řehořovou odpovědí, ve své studii podrobněji rozebírá paralely skladeb obou listů. Na závěr také uvádí plný latinský text papežova *Convenerunt in unum*. Viz SCHALLER Hans Martin, *Die Antwort Gregors IX. auf Petrus de Vineia I, 1 „Collegerunt pontifices“*, in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 11 (1954/55), s. 140–165.

¹⁸⁰ Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 281.

¹⁸¹ Manifest *Collegerunt pontifices* zaujímá v těchto sbírkách většinou první místo a je dokonce citován jako „Petr I, 1“. Více k historii těchto sbírek viz tamtéž, s. 282n.

Nebyla to však vybroušená stylistika dopisu, co zasadilo Apoštolskému stolci značně bolestivou ránu. Ani nejrozličnější pohanění nejvyššího pontifika by nemuselo v podstatě nikým zásadně otrást, neboť papežův úřad – úřad vikáře Kristova – byl, jako pramen vši moci v církvi, nenahraditelný. Nicméně obsah předchozích Fridrichových listů, o nichž jsme zde pojednali, podhaloval jedno důležité, doposud však pouze implicitně vyjádřené stanovisko. Fridrich přišel se značně odvážnou tezí, která nyní rezonovala v jeho manifestu od prvních slov až po závěrečné vyjádření. Inspirován evangelními perikopami, Petr z Viney v úvodu dopisu píše:

„Collegerunt pontifices et pharisei consilium in unum, et adversus principem et Romanorum imperatorem convenerunt. « Quid facimus? in quiunt; quia hic homo de hostibus sic triumphat, si sic ipsum dimittimus, omnem sibi subjiciet gloriam Lombardorum, et more Cesareo veniens non tardabit, ut posse nobis et locum auferat, et destruat gentem nostram. Vineam autem Domini Sabaoth aliis locabit agricolis, et nos absque judicio judicabit et male perdet. Obstemus ergo principiis [...]. Super cathedra Mosi sedentes hoc tempore pharisei sic moti sunt contra romanum principem oberrantes, quod actores malicie facti simul et judices, aperte judicium subverterunt. Tandem illos sui cordis malicia sic intus et extra penitus obcecavit, quod una prorsus errante clavium potestate, insontem et justum principem ligaverunt.“¹⁸²

Shromáždili se velekněží a farizeové, aby se poradili, jak zasáhnout proti triumfujícímu Římskému císaři. Z obavy o své postavení, rozhodli se proti němu zasáhnout dříve, než je on sám odsoudí a zničí a „svěří vinici Páně Sabaoth jiným dělníkům“. A tito farizeové sedící u Mojžíšova stolce zcela překroutili spravedlnost a zneužili moci klíčů, aby prokleli spravedlivého knížete.

Podmanivost výše citovaného textu přesahuje vše, co doposud Petr z Viney napsal. Nebýt zmínky o Lombardánech, mohlo by se zdát, že byl celý uvedený úryvek kompletně převzat z Bible, a nebýt zmínky o císaři Římanů, zajisté by mnozí ztotožnili tohoto Spravedlivého, o němž se zde hovoří, s Kristem samotným. Právě tímto směrem zamýšlel císařský kancléř vést pozornost adresátů dopisu. Již od samého počátku listu i méně vnímavého čtenáře bije do očí klíčová výpověď: císař Fridrich, nikoli Řehoř, je tím Božím Spravedlivým, on je právoplatným zástupcem Krista na zemi.¹⁸³ Přestože toto tvrzení překračovalo hranice opovázlivosti,¹⁸⁴ patrně opět musíme vyloučit možnost, že by

¹⁸² FRIDRICH II., *Collegerunt pontifices et pharisei*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 309.

¹⁸³ Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 505. Srov. ABULAFIA David, *Frederick II*, s. 317n.

¹⁸⁴ Přesto Abulafia upozorňuje, že podobná koncepce se objevuje u Sicilských panovníků již dříve (především díky silnému vlivu Byzance). Jako vynikající doklad nám může posloužit mozaika korunovace Rogera II. Sicilského v palermském kostele Santa Maria dell'Amiraglio, která zobrazuje Rogera a Krista s identickými tvářemi. Srov. tamtéž, s. 318.

císařská kancelář užívala biblických citací pouze nahodile kvůli přílehlým slovním spojením a pomíjela jejich hlubší kontext. Užití výroky chtě nechtě musely vyvolat (nejen) u středověkého posluchače přímé asociace s konkrétními epizodami Písma. A to byl patrně také záměr Petra z Viney, neboť v tomto listu začala postava Fridricha II. teprve nabírat ostrých kontur. Císařský logotheta úmyslně navazuje na biblickou rétoriku, aby umocnil dojem, že se okolnosti Fridrichova a Kristova příběhu do velké míry shodovaly.

Počáteční slova listu, hovořící o shromáždění velekněží a farizejů, přímo odkazovala na scénu z J 11, 47–53, jež následovala bezprostředně po vzkříšení Lazara. Ježíš konající mocné divy se stal nepohodlnou osobou pro židovské předáky, a proto se na soudním shromáždění Sanhedrinu rozhodli proti němu zakročit. Podobně také štaufský císař díky svým „divům“ (jinak řečeno „úspěchům“) upadl v nemilost současných „papežských farizeů“, zaslepených zlobou a závistí. Právě motiv jednání novozákonních velekněží a farizeů, tedy obava o vlastní prospěch a postavení, nikoli o jim svěřený lid,¹⁸⁵ ještě zřetelněji zazníval v následně zvolené aluzi, tentokrát na podobenství o zlých vinařích (srov. např. Mt 21, 33–41). Postavy zlých vinařů opět jednoznačně identifikujeme s papežskou stranou, pozoruhodněji však působí fakt, že Fridrichova osoba podle textu disponuje mocí samotného Pána vinice: „vineam autem Domini Sabaoth aliis locabit agricolis.“ Tedy mocí, která mu umožňuje odebrat vinici nehodným dělníkům a svěřit ji jiným. A konečně i zmínka o farizejích zasedajících na Mojžíšově stolci (srov. Mt 23, 2),¹⁸⁶ kteří prokleli nevinného a spravedlivého knížete, měla jasně hovořit ve prospěch Fridrichova připodobnění se Božímu Synu.

Znameníť schopnost Petra z Viney orientovat se v Písmu a rafinovaně pracovat s jeho textem nás nevyvádí z údivu. Snad právě významy skryté mezi řádky byly tím důvodem, proč se trpká pilulka císařových manifestů musela papeži o to obtížněji polykat. Aniž by se musel obávat, že budou jeho alegorické formulace nesprávně pochopeny, přechází Petr z Viney ladně ke kritice papeže samotného:

„Sed audite mirabilem tam gloriosi principis ligaturam. Iste pater patrum, qui dicitur servus servorum Dei, omni prorsus exclusa justicia factus est aspis surda, non admittens romani principis allegata; et velut lapis qui de funda jacitur, sic contentum emisit subito verbum

---

¹⁸⁵ Srov. např. CARSON Donald Arthur, *The Gospel According to John*, Leicester: Wm. B. Eerdmans Publishing, 1991, s. 420n.

¹⁸⁶ Odkaz na počátek 23. kapitoly Matoušova evangelia měl patrně adresátům připomenout, že Ježíš právě zde varuje před těmito farizeji, neboť oni „svazují těžká břemena a nakládají je lidem na ramena, ale sami se jich nechtějí dotknout ani prstem“ (Mt 23, 4).

malum, ac velut omnino respuens in perturbatione consilium, « quod scripsi scripsi, » vociferans, respuit viam pacis.¹⁸⁷

Jedinou dobře mířenou ranou se strefuje do pontifikovy neochoty přehodnotit císařovu exkomunikaci, když mu vkládá do úst Pilátovo: „quod scripsi scripsi“ (Jan 19, 22). Na první pohled zajisté skandální přirovnání, přesto však v kontextu celého listu šlo spíše o jednu ze sekundárních výtek. Ve skutečnosti císař Fridrich cílil mnohem hlouběji, a to na plné zpochybnění Řehoře jako vikáře Kristova. Autoritativním tónem, který byl prost veškeré patrné útočnosti, vstupuje na cestu nekompromisního kárání hlavy církve:

„Sed qui Christi vicarius diceris et Petri successor etiam humilis piscatoris, cur accensus furore, refugis id pro quo rex omnium induit formam servi? Dic, rogo, quid resurgens a mortuis dixit primo discipulis ille magister omnium magistrorum: « Non, inquit, arma et scutum sumite, nec sagittam vel gladium emittatis, sed pax vobis. » [...] Quid aliud nisi pacem hymnus dicit angelicus, et tertius agnus Dei; vel quid ille mirabilis Regis eterni Filius, corporali presentia discessurus, tunc reliquit discipulis, cum rediit unde venit. Certe pax et dilectio sunt principaliter illa duo, que plus teneri voluit post discessum. Ergo, si Christi vicarium et Petri te quidem asseris successorem, a Christi prorsus et Petri tramite non discedas.“¹⁸⁸

Po úvodu důsledně popisujícím pokoření a strasti „spravedlivého a nevinného vládce“, nyní císařský logotheta nechává Fridricha hovořit tak, jakoby znal papežovo poslání a povinnosti lépe než papež sám. Rétorické otázky, pokládané záměrně tím způsobem, aby usvědčovaly Řehoře ze zpronevření se Kristovu odkazu, musely papeže dohánět k zuřivosti. „Pověz mi, co řekl Zmrtvýchvstalý učedníkům? Nikoli ‚vezměte zbraně a štítý‘, ale ‚pokoj vám‘. Jestliže se tedy prohlašuješ za vikáře Kristova a nástupce Petrova, nesestupuj z jejich stezky.“ Zde bychom mohli více než souhlasit s Ernstem Kantorowiczem, který poukazuje na to, že si byl Fridrich dobře vědom toho, jak lze papeži nejúčinněji uškodit. Vykreslení Řehoře jako hlavního rozsévače nepokoje a narušitele míru celého křesťanského světa přineslo císaři rozhodně mnohem více výhod než „pouhá“ případná okupace církevního patrimonía.¹⁸⁹

Aby zajistil svému hlasu tu nejmocnější ozvěnu, přikročil císař k použití ještě jednoho zásadního argumentu. Nestačilo totiž pouze opakovat či prohlubovat vědomí křivdy, která podle jeho slov dopadala na jeho osobu ze strany Řehoře IX., potažmo celého

---

¹⁸⁷ FRIDRICH II., *Collegerunt pontifices et pharisei*, s. 309n.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 310.

¹⁸⁹ Kantorowiczův komentář se sice v tomto případě týkal vyjednávání míru ze San Germana, přesto však má jistě platnost i pro celý Fridrichův protipapežský postup. Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 208.

Svatého stolce. Císař pochopil, že jeho kauza, ač jakkoli závažná, nedosáhne kýženého ohlasu, dokud tento spor bytostně nezasáhne více „srdcí“ věrného křesťanského lidu. Bylo nutné zvolit si jako terč své kritiky tu z papežských slabin, která – aniž by se musela nutně shodovat s kořenem papežsko-císařského sporu – byla již po nějaký čas trnem v oku velké části věřících, a to bez ohledu na jejich sociální či politické postavení. Najít takovou slabinu nebylo vůbec obtížné:

„Istud autem satis et merito turbat Christi fidelium puritatem, quod cum Petrus [...] nil habens, ad thesaurum celestis patrie semper ardentius suspirabat, tu vero tanquam omnia habens et nihil possidens queris semper quid devores et diglutias, nec sedare potest aliquando totus mundus tui ventris ingluviem, quia tibi non sufficit orbis terre. [...] Sed qui, Christo jubente, predicas tanquam pastor Ecclesie paupertatem, cur refugis quod hortaris, querens semper ut cumules aurum auro?“¹⁹⁰

Kritikou hrabivosti vysoce postavených církevních prelátů se bezpochyby dalo zaujmout mnohem širší publikum. Nešvary papežské kurie související s hromaděním majetku nebyly žádným tajemstvím a o to ostřeji se rýsovaly, oč více byly posuzovány prizmatem návratu k evangelní chudobě, který se stal mocnou hybnou silou celého 13. století. Fridrich ve svém dopise připojuje svůj hlas k volání, které se již delší dobu ozývalo z nespočtu pamfletů a satir,¹⁹¹ a dodává: „Ploret igitur mater Ecclesia quod pastor gregis dómínici factus est lupus rapax.“¹⁹² Skrze vyjadřovací obratnost Petra z Viney pak opět mistrně využívá příležitosti, aby mohl zaútočit na Řehoře skrze slova Písma, jehož by měl být sám papež výsostným strážcem a vykladatelem. Slovy Ezechiela „prorokuje“ proti špatnému pastýři, jenž se nestará o své stádo a namísto svěřených ovcí pase sám sebe (srov. Ez 34, 2n).¹⁹³ A právě takové pastýře bude sám Panovník Hospodin volat k odpovědnosti za jim svěřené ovce (Srov. Ez 34, 10). Je zřejmé, že přílišná okázalost církevních představených nemusela císaři nutně ležet na srdci, pomohla však vykreslit problém, který se týkal všech: nikdo nemohl být přece lhostejný k tomu, že Kristovu církev vede *caput languidum*.¹⁹⁴ Navíc, podle slov kronikáře Matěje Pařížského, právě sama narušená reputace římské kurie zapříčinila zmatení lidu, který by se v jiném případě neváhal sjednotit proti papežovu

---

¹⁹⁰ FRIDRICH II., *Collegerunt pontifices et pharisei*, s. 310.

¹⁹¹ Srov. KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second*, s. 496n.

¹⁹² FRIDRICH II., *Collegerunt pontifices et pharisei*, s. 311.

¹⁹³ „Crassum quidem de grege comedens, confractum non alligat et dissolutum ad propria non reducit, sed velut amator schismatis, caput et author scandali, pater doli, contra jura romani principis et honorem tuetur hereticos, Dei quidem et omnium Christi fidelium inimicos, omni prorsus Altissimi timore postposito, et hominum verecundia retrojecta.“ Tamtéž, s. 311.

¹⁹⁴ Srov. FRIDRICH II., *Levate in circuitu*, s. 305.

nepříteli. Nyní však toto proticísařské podněcování nemohlo dosáhnout žádoucího účinku.¹⁹⁵

Poté, co se vlny těch nezávažnějších císařových výtek převalily přes hlavu nejvyššího pontifika, bylo možné přistoupit ke klíčovému momentu celého manifestu. Závěr listu *Collegerunt pontifices* představoval vrchol celého císařova snažení, v němž se usiloval potvrdit to, co bylo zatím pouze nastíněno: církev sice strádá, protože v jejím čele stojí zlý pastýř, její císař Fridrich však již svými činy dokázal, že je na rozdíl od Řehoře hoden nazývat se vikářem Kristovým. Navíc také může předložit konkrétní případ, který toto tvrzení dosvědčuje:

„[...] et quod pejus est etiam, illa nostra Hierusalem, in qua Christus effuso sanguine pati voluit et occidi, jacet ancilla canibus et tributaria Saracenis. Et tu Christi vicarius in hoc dormis nec curas quod nostra dolet hereditas ad alios devoluta. Sedet enim deserta civitas, olim plena populo et gentibus speciosa [...]. Vox cujus, quasi vox turturis que pro cantu dat gemitum, viduata plorat anxie, [...] assidue Regem regum romanum expectans principem, captivitatis sue fiduciam, et sui exterminii redemptorem.“

Fridrich zde poměrně suverénně proměňuje jednu z největších vad na kráse svého císařského majestátu ve svou hlavní předost. Právě případ dlouho odkládané křížové výpravy byl důvodem jeho první exkomunikace z roku 1227, a přestože nakonec k uskutečnění cesty do Jeruzaléma došlo, jeho hodnověrnost jako císaře i tak zásadně utrpěla.¹⁹⁶ Působení ve Svaté zemi mu však přineslo také nesporné výhody, z nichž se nyní při obraně své mocenské pozice snažil vytěžit co nejvíce. Proto zde obrací tuto svou zbraň proti Řehoři a s výčitkou k jeho údajné lhostejnosti vůči městu, které leží zpustlé a „oplývá vodami hořkosti“, staví sám sebe do pozice utěšitele a vykupitele, jehož Jeruzalém očekává. Zajisté bychom se však mýlili, kdybychom se domnívali, že štaufský císař redukoval křížovou výpravu na pouhý jednorázový prostředek protipapežského boje. Obraz křesťanského imperátora pokledajícího u Kristova hrobu odpovídal představě o

---

¹⁹⁵ Srov. WHALEN Brett E., *The Two powers*, s. 108.

¹⁹⁶ Mezi přijetím závazku ke křížové výpravě (při korunovaci v Cáchách 1215) a jejím naplněním uběhlo třináct let, během nichž se císař snažil především stabilizovat poměry v Říši. Když smířlivého Honoria III. vystřídá na papežském trůně Řehoř IX., okamžitě přestává odkládání výpravy tolerovat a Fridricha exkomunikuje. I přesto však císař podniká riskantní krok a v září roku 1228 doplouvá na pobřeží Svaté země. Zde pak zejména diplomatickým vyjednáváním uzavírá desetileté příměří se sultánem al-Kamilem a získává města Jeruzalém, Betlém a Nazaret. Nicméně jeho úspěchy došly pouze částečného naplnění, neboť i zde mnozí kvůli exkomunikaci neuznávali jeho nárok na královská práva, což vedlo k nemalým komplikacím (např. uvalení interdiktů na Jeruzalém během pobytu císaře). Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 234–246. Srov. také např. ABULAFIA David, *Frederick II.*, s. 189nn.

ideálním císaři,¹⁹⁷ a proto měl také mnohem širší dopad na uskutečnění Fridrichových mocenských ambicí. Olaf B. Rader s této souvislosti píše: Fridrich II. v den jeruzalémské korunovace (18. března 1229) „dosáhl svého cíle, totiž ukázat světu, kdo byl Bohem vyvolen, aby vládl Zemi. Vrátil křesťanstvu ono místo, v němž Pán dosahuje našeho vykoupení“. Císař vytvořil u hrobu božího syna přímé nástupnictví a jevil se jako skutečný boží zástupce.“¹⁹⁸

V závěru listu se Fridrich také neostýchá připomenout svému protivníkovi, že právě jeho předchůdce, císař Konstantin, skrze svou donaci církvi daroval „quicquid habet libertatis hodie vel honoris“.¹⁹⁹ Vděk a pokoru tehdejšího papeže Silvestra vůči jeho dobrodinci však nyní pošpinil zatvrdělý postoj Řehoře, který – neschopen odpustit ani dvakrát, natož sedm a sedmdesátkrát (srov. Mt 18, 21) – neústupně trvá na Fridrichově exkomunikaci.²⁰⁰ Touha získat „výhodu donace“ na svou stranu zřejmě nebyla v doktrinálních sporech středověku ničím výjimečným. Nicméně Fridrichův ojedinělý pokus o její vytrhnutí z rukou Apoštolského stolce nemohl dosáhnout valného účinku, neboť tento drahocenný argument byl pevně zakořeněn v papežské mocenské doktríně.²⁰¹ Navíc právě Řehoř IX. zašel při interpretaci donace nejdále, když v roce 1236 napsal Fridrichovi, že papež z rukou Konstantina přijal primát nad věcmi i lidmi celého světa.²⁰² Fridrichův chabě mířený zásah se tak nakonec spíše obrátil proti němu samému a posloužil k dobru papežské kanceláři, která mu v *Convenerunt in unum* na oplátku vyčetla, že se sám zpronevěřil Konstantinovu ideálu, když zneužíval církevních svobod a spolčoval se s muslimskými vládci.²⁰³

„Num quid enim dimittis septuagesies septies, sicut eterni Regis Filius dixit Petro: ‚Qui non vis sonti semel parcere sepe veniam postulanti?‘ aut cum dicat Apostolus: ‚Omnis potestas a Domino Deo est; qui potestati resistit, divine potentie contradicit.‘ Revertentem ergo ad grémium matris Ecclesie benigne recipias filium singularem, presertim cum petat instanter veniam absque culpa; alioquin leo noster fortissimus, qui simulat hodie se dormire, rugitus

¹⁹⁷ RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 235.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 246.

¹⁹⁹ FRIDRICH II., *Collegerunt pontifices et pharisei*, s. 312.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 312.

²⁰¹ Srov. FRIED Johannes, „*Donation of Constantine*“, s. 1n.

²⁰² Viz ŘEHOŘ IX., *Si memoriam beneficiorum*, *Monumenta Germaniae Historica*, Epistolae, saec. XIII, vol. 1, p. 604, 25nn. K užití i zneužití Konstantinovy donace ve vrcholném středověku viz FRIED Johannes, „*Donation of Constantine*“, s. 11–34.

²⁰³ Srov. WHALEN Brett E., *The Two powers*, s. 104n.

sono terribili trahet ad se omnes a terre finibus tauros pingues, et plantando justitiam Ecclesiam diriget, evellens prorsus ac destruens cornua superborum.“²⁰⁴

Ke svému poslednímu úderu si Petr z Viney vyhradil jeden z nejsilnějších argumentů inspirovaný 13. kapitolou listu Římanům. Apoštol Pavel ve své epištole vyzývá k obecnému podrobení se světské moci, která taktéž pochází od Boha. Proto se nemá člověk vzpírat moci světských vládců, neboť oni jsou považováni za Boží služebníky k dobru lidí (Ř 13, 1–7). Císařský kancléř si od apoštola vypůjčuje jeho odůvodnění, aby jej užil proti papeži: „Omnis potestas a Domino Deo est; qui potestati resistit, divine potentie contradicit.“ Petr zajisté opět spoléhal na to, že nejvyšší pontifex důvěrně zná pokračování 13. kapitoly, která dále hovoří o tom, že pouze špatně jednající člověk má důvod obávat se světského panovníka, neboť on „nenese meč nadarmo“ (Ř 13, 4). V souladu s touto myšlenkou pak uzavírá celý císařský manifest následovně: pokud by byl Apoštolský stolec ochoten se umoudřit a přijal by nevinného císaře nazpět do lůna Matky církve, odvrátí tím dopad světského meče. V opačném případě však císař, jako *leo fortissimus*,²⁰⁵ zničí rohy svévolníků (srov. Ž 75, 11) a bude nucen sám nastolit spravedlnost a uvést církev na správnou cestu.²⁰⁶

Při čtení celého vrcholného císařova manifestu bychom si měli povšimnout ještě jedné podstatné věci. Aby vytvořil širší základ pro vzájemnou spojitost Fridricha s Kristem, volí císařský logotheta v souvislosti s osobou Syna Božího převážně tituly *rex omnium*, potažmo *Regis aeterni Filius*, či *rex terrestium et caelorum*. Výslovný důraz na Kristovu královskou moc má dosvědčit, že Fridrich, který je nejvyšším světským panovníkem na zemi, odvozuje tuto svou královskou moc od Krista Krále a je tedy legitimním způsobem povolán k zastávání pozice *vicaria Christi*. Tato představa pak pochopitelně korespondovala s celou nastolenou situací, neboť jestliže Fridrich stál na opačném pólu než Řehoř IX. a nazýval současného papeže Antikristem, přirozeně si pro

²⁰⁴ FRIDRICH II., *Collegerunt pontifices et pharisei*, s. 312.

²⁰⁵ *Leo fortissimus* byl starobylý obraz, důležitý již v antické mytologii (zejména u Sibyly Eritrejské). O neporazitelném bohatýrském lvu také hovoří Př 30, 30 a jako christologický titul s eschatologickým podtextem se pak objevuje ve Zj 5, 5. Podle W. B. Clark, která se zabývala rozborem středověkých bestiářů, by *leo fortissimus* mohl být taktéž vyjádřením rostoucí světské moci a také spojitosti mezi mocným křesťanským panovníkem a Kristem Králem. Sám Fridrich jako nezkrotný lev pak vystupuje v kronice Adama Salimbena (1221–1290) a zároveň se stává předmětem zkazky, velmi rozšířené v desetiletích po své smrti, podle níž se měl jako lev skrývat v útrokách sopky Etny. Srov. CLARK Willene B., *A Medieval Book of Beasts: The Second-family Bestiary: Commentary, Art, Text and Translation*, Woodbridge: Boydell Press, 2006, s. 37. Srov. RADER Olaf B., *Fridrich II.*, s. 283. Srov. také SCHALLER Hans Martin, *Die Antwort Gregors IX.*, s. 148n.

²⁰⁶ Právě v 75. žalmu taktéž zaznívá verš, o jehož slova mohl Fridrich také opřít své výroky: „Nikdo od východu, nikdo od západu, nikdo od hornaté pouště, jenom Hospodin je soudec: jednoho poníží, druhého povýší.“ (Ž 75, 7n).

sebe musel vyhradit pozici protilehlou, tedy pozici Spravedlivého. Je pravděpodobné, že pouze císařova komplexní osobnost – a také zejména aura, která kolem něj postupně narůstala – ve spojení s jeho úřadem nejvyššího představitele světské moci na zemi byla schopna unést „břemeno“ důstojnosti pravého Kristova vikáře. Pravděpodobně nikdo s menším potenciálem, či postavením, by nemohl vzbudit u velké části společnosti tak silnou odezvu.

Závěr

Ostře vybroušený jazyk protipapežských listů, které vzešly z císařské kanceláře Fridricha II., v nás jako v nezúčastněných čtenářích může vyvolávat pocit jisté ambivalence. Poklidný, avšak autoritativní tón, jímž se listy vyznačují, nás uvádí v dojem, že Fridrich byl před papežem o krok napřed jak v ohledu sebeovládání (papežské dopisy žhnou Řehořovou rozohněností, zatímco podmanivé výroky úředníků císařské kanceláře vybízejí k tomu, aby se čtenář přiklonil se na jejich stranu), tak také co se týče užití výroků Písma či dalších autorit církevní tradice.

Zajisté nelze přehlédnout, že se císař, zpočátku pouze implicitně, ale přesto velmi usilovně, snažil poukázat na velkou podobnost a jednotu sebe s Kristem samotným. Jelikož se Fridrich ujímá vlády v době, kdy v lidech křesťanské Evropy začíná mohutně rezonovat doposud upozaděné lidství Ježíše Krista a snaha o radikální následování evangelia, bezesporu také on odhaluje potenciál zmíněné tendence, a proto ve svých listech mnohými způsoby hraje na tuto citlivou strunu. Jeho záměrná *christomimesis* však skrývá ještě zásadnější úmysl: nejen že připodobnění se Kristu patřilo mezi důležité legitimizační zbraně císařské moci a posilovalo představu Fridricha jako pravého vikáře Kristova, ale konkrétně v boji proti Řehoři IX. posloužilo jako mimořádně mocná zbraň právě při zpochybnění jeho způsobilosti nosit titul *vicarius Christi*. Tato Fridrichova *christomimesis*, vyskytující se ve čtyřech výše zkoumaných listech, na sebe bere mnoho podob: císař často poukazuje na Kristovu moc (viz. *Cum sit Christus*), „po způsobu proroků“ vystupuje kriticky proti velké autoritě (v tomto případě proti papeži) a slovy Písma mu připomíná jeho skutečné poslání. V případě, že na sebe aplikuje události z Bible, vystupuje jako nevinně odsouzený spravedlivý a jeho role v příběhu se shoduje s rolí Ježíšovou (viz *Collegerunt pontifices*). Podle svých slov je obdařen milostí Boží, která mu umožňuje dosahovat výjimečných úspěchů (viz *In exordio*). Pro způsob svého vyjadřování volí spíše poklidný tón značící velkou autoritu a v neposlední řadě také vyzdvihuje svou péči o svaté město Jeruzalém.

Fridrichova nepřehlédnutelná sebe-glorifikace šla ale taktéž pevně ruku v ruce s diskreditací jeho protivníka a současného držitele funkce *vicaria Christi*, Řehoře IX. Již první část práce nám odhalila, že nebezpečná tendence, která (počínaje 13. stoletím) začala zásadně narušovat stabilitu papežské vlády, spočívala v útoku nikoli na úřad samotný, nýbrž na charakter osoby konkrétního pontifika. Zmíněnou tendenci jsme následně při

zkoumání císařských listů poznali velmi detailně a zblízka. Zde bezesporu silně neobvyklým způsobem projevil své znamenité rétorické schopnosti Petr z Viney, když skrze nepřeborné množství formulací a argumentů propůjčených nejen z Bible dokázal ostře zaútočit na Řehoře a podrobně doložit, jakým způsobem tento muž údajně pošpinil posvátné charakteristiky papežského úřadu. Petr také zároveň dokázal vykreslit Fridricha jako věrného syna Matky církve, jenž se usiluje o to, aby na Apoštolském stolci seděl důstojný vikář Kristův. Všechna „Běda!“, která v jeho manifestech zaznívají, volají „pouze“ po vykonání Boží spravedlnosti nad činy pontifika, který se údajně zpronevěřil papežským hodnotám. Císařská strana se tedy v průběhu celého sporu velmi důsledně vyhýbala jakémukoli pokusu o výpad proti samotnému úřadu hlavy církve, neboť si byla vědoma marnosti otevřené konfrontace, která by nutně pro Fridricha musela skončit fiaskem. Naopak neustálým prokazováním hlubokých znalostí papežské mocenské doktríny a hlasitým voláním po jejím naplnění se snažil císař dosvědčovat svou pravověrnost a zaujmout, třebaže pouze pomyslnou, pozici pravého Kristova vikáře.

Výše analyzované protipapežské listy velmi živě dosvědčují, jak nesmírně umně dokázal císař Fridrich balancovat na hraně svých kompetencí a využít maximální potenciál královské moci. Přidáme-li k tomu schopnost jeho úředníků, především Petra z Viney, mistrně „manipulovat“ slovem, nelze se podívat skutečnosti, že v něm papežství – ač se samo pohybovalo na vrcholu své moci – nacházelo nebezpečného protivníka. Ačkoli také nelze pominout skutečnost, že hnacím motorem císařova (i pontifikova) jednání a vyjadřování bezpochyby bylo úspěšné uskutečnění jejich vlastních záměrů, přesto nám tento vyhrocený papežsko-císařský spor zanechal významné svědectví o vrcholech doktrín obou hlavních středověkých mocností.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

BERNARD Z CLAIRVAUX, *De consideratione*, in: PL 182, col. 727–808.

FRIDRICH II.,

- *Encyclica Contra Depositionis Sententiam*, WEILAND L. (ed.), *Monumenta Germaniae Historica*, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum, II, Hannover 1896, 362.

- *Collegerunt pontifices et pharisei*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 309nn.

- *Cum sit Christus*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 282nn.

- *In exordio nascentis mundi*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 348nn.

- *Levate in circuitu*, in HDFS, tom. 5 part 1, s. 295nn.

GELASIUS I.,

- *Famuli vestrae pietatis*, In: PL 56, col. 633–640.

- *Valde mirati sumus*, in: PL 59, col. 61–77.

- *Ego quoque mente*, in: PL 59, col. 26–30.

Huillard-Bréholles, J. L. A. (ed.), *Historia diplomatica Friderici secundi*, 6 sv. Paříž, 1852–61. (HDFS)

INOCENC III.,

- *Calojoanni, illustri Bulgarorum*, in: PL 215, col. 277–280.

- *Sermo II: In consecratione pontificis maximi*, In PL 217, col. 657 D.

- *Licet commissa nobis*, in: PL 214, col. 319–320.

- *Novit ille*, in: PL 215, col. 325–328.

- *Per venerabilem*, in: PL 214, col. 1130–1134.

- *Sacra docente Scriptura*, in: PL 214, col. 291–293.

- *Sermo II: In consecratione pontificis maximi*, In PL 217, col. 657 D.

- *Sicut universitatis conditor*, in: PL 214, col. 377–378.

- *Venerabilem*, in: PL 216, col. 1065–1067.

LEV I.,

- *Multis manifestisque documentis*, in: PL 54, col. 1148–1152.

- *Quanta fraternitati tuae*, in: PL 54, col. 668–677.

MANSI Gian Domenico, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima cōtlectio*, Florence – Venice, 1759–1798.

MIGNE Jacques Paul (ed.), *Patrologiae Cursus Completus: Serie Latina*, Paris: Vrayet, 1863. (PL)

ŘEHOŘ VII., *Beate Petre princeps*, in *Registrum Gregorii VII.*, II, VII., *Monumenta Germaniae Historica*, Epistolae selectae, s. 483nn.

ŘEHOŘ IX.,

- *Ascendit de mari bestia*, in *HDFS*, tom. 5 part 1, s. 327nn.

- *Si memoriam beneficiorum*, in *Monumenta Germaniae Historica*, Epistolae, saec. XIII, vol. 1, p. 600–605.

Literatura

ABULAFIA David, *Frederick II: A Medieval Emperor*, Oxford: Oxford University Press, 1992.

BARRACLOUGH Geoffrey, *The Medieval Papacy*, London: Thames and Hudson, 1968.

BORECKÝ Bořivoj a kol., *Slovník spisovatelů. Řecko: antická, byzantská a novořecká literatura*, Praha: Odeon, 1975.

BURNS James Henderson (ed.), *The Cambridge history of medieval political thought c. 350–c. 1450*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

CANNING Joseph, *A History of Medieval Political Thought (300–1450)*, London: Routledge, 1996.

CARSON Donald Arthur, *The Gospel According to John*, Leicester: Wm. B. Eerdmans Publishing, 1991.

CLARK Willene B., *A Medieval Book of Beasts: The Second-family Bestiary: Commentary, Art, Text and Translation*, Woodbridge: Boydell Press, 2006.

- COWDREY H. E. J., *Pope Gregory VII (1073–1085)*, Oxford: Claredon Press, 1998.
- DETLEV Jasper, FUHRMANN Horst, *Papal letters in the Early Middle Ages*, Washington, D. C.: CUA Press, 2001.
- DVORNÍK František, Pope Gelasius and Emperor Anastasius I, in: *Byzantinische Zeitschrift*, 1951, roč. 44, s. 111–113.
- EHLER Sidney Z., MORRALL John B. (eds.), *Church and State Through the Centuries: A Collection of Historic Documents with Commentaries*, New York: Biblo and Tannen Publishers, 1967.
- FRANCE Richard, *The Gospel According to Matthew: An Introduction and Commentary*, Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1985.
- FRIED Johannes, „Donation of Constantine“ and „Constitutum Constantini“: *The Misinterpretation of a Fiction and Its Original Meaning*, Berlin: Mouton de Gruyter, 2007.
- GARRISON Eliza, *Ottonian Imperial Art and Portraiture: The Artistic Patronage of Otto III and Henry II*, Farnham: Ashgate Publishing, 2012.
- GELMI Josef, *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.*, Praha: Mladá fronta, 1994.
- GIERKE Otto Friedrich, *Political Theories of the Middle Age*, Cambridge: University Press, 1938.
- GODFREY John, *The Church in Anglo-Saxon England*, New York: Cambridge University Press, 2009.
- HALAS, František X., *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- JANSEN Katherine L., DRELL, Joanna, ANDREWS, Frances (eds.), *Medieval Italy: Texts in Translation*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.
- JEDIN Hubert, DOLAN John Patrick (eds.), *History of the Church: The Imperial Church from Constantine to the Early Middle Ages*, London: Burns & Oates, 1980.
- JOYCE Paul M., *Ezekiel: A Commentary*, New York: T & T Clark, 2007.
- KASPER Walter (ed.), *The Petrine Ministry: Catholics and Orthodox in Dialogue*, New York: The Newman Press, 2006.

- KANTOROWICZ Ernst, *Dvě těla krále*, Praha: Argo, 2014.
- KANTOROWICZ Ernst, *Frederick the Second: 1194–1250*, New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1957.
- KERN Fritz, *Kingship and Law in the Middle Ages: Studies*, New York: Harper and Row, 1970.
- KÉRY Lotte, *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400–1140): A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature*, Washington, D. C.: CUA Press, 1999.
- LADNER Gerhart Burian, *Images and Ideas in the Middle Ages: Selected Studies in History and Art*, vol 2, Rome: Edizione de Storia e Letteratura, 1983.
- LE GOFF Jacques, *Svatý František z Assisi*, Praha: Vyšehrad, 2004.
- LEVILLAIN Philippe, *The Papacy*, Vol 2, New York: Psychology Press, 2002.
- LOGAN Donald F., *A History of the Church in the Middle Ages*, London: Routledge, 2002.
- MACCARRONE Michele, *Chiesa, primato, episcopato dal XI al XV secolo: Corso monografico*, Roma: Pontificia Università Lateranense, 1970–1971.
- MACCARRONE Michele, *Vicarius Christi: Storia del Titolo Papale*, Roma: Lateranum, 1952.
- MOORE John C., *Pope Innocent III (1160/61–1216): To Root Up and to Plant*, Boston: Brill, 2003.
- MORRIS Colin, *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*, Oxford: Clarendon Press, 1989.
- MOYNIHAN James M., *Papal Immunity and Liability in the Writings of the Medieval Canonists*, Rome: Gregorian University Press, 1961.
- New Catholic encyclopedia*, 2nd ed., Detroit: Gale, 2003.
- OLLEY John W., *Ezekiel: A Commentary based on Iezekiěl in Codex Vaticanus*, Leiden: Boston Brill, 2009.
- POWELL, James M. (ed.), *Innocent III: Vicar of Christ or Lord of the World?*, Washington, D. C.: The Catholic University of America Press 1994.
- RADER Olaf B., *Fridrich II.: Sicilan na císařském trůně: biografie*, Praha: Argo, 2016.

- RAPP Francis, *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.*, Praha: Paseka, 2007.
- ROBINSON I. S., *The Papacy 1073-1198: Continuity and Innovation*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- ROSS Allen P., *A Commentary on the Psalms: Volume 1 (1-41)*, Grand Rapids: Kregel Publications, 2011.
- SAYERS Jane, *Innocent III: Leader of Europe 1198–1216*, London and New York: Longman, 1994.
- SHEPARD Laurie, *Courting Power: Persuasion and Politics in the Early Thirteenth Century*, New York: Garland, 1998.
- SCHALLER Hans Martin, Die Antwort Gregors IX. auf Petrus de Vineia I, 1 „Collegerunt pontifices“, in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 11 (1954/55), s. 140–165.
- SCHATZ Klaus, *Dějiny papežského primátu*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002.
- STONE Rachel, WEST Charles (eds.), *Hincmar of Rheims: Life and Work*, Manchester: Manchester University Press, 2015.
- STORY Joanna (ed.), *Charlemagne: Empire and Society*, Manchester: Manchester University Press, 2005.
- SUCHÁNEK Drahomír, DRŠKA Václav, *Církevní dějiny*, Praha: Grada, 2013.
- TIERNEY Brian, *Foundations of the Conciliar Theory: The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian to the Great Schism*, Leiden: Brill 1998.
- TILLMANN Helene, *Papst Innocenz III.*, Bonn: Röhrscheid, 1954.
- ULLMANN Walter, *A Short History of the Papacy in the Middle Ages*, London: Routledge, 2003.
- ULLMANN Walter, *Principles of Government and Politics in the Middle Ages*, London: Routledge, 2010.
- ULLMANN Walter, *The Growth of Papal Government in the Middle Ages*, London and New York: Routledge, 2010.

VACCA Salvatore, *Prima sedes a nemine iudicatur: genesi e sviluppo storico dell'assioma fina al Decreto di Graziano*, Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1993.

VAUSE Corrine J., GARDINER Frank C. (eds.), INNOCENT III, *Between God and Man, Six Sermons on the Priestly Office*, Washington, D. C.: Catholic University of America Press, 2004 .

WHALEN Brett E., *The Two powers: The Papacy, the Empire, and the Struggle for Sovereignty in the Thirteenth Century*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2019.

WILKS Michael, *The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages: The Papal Monarchy with Augustinus Triumphus and the Publicists*, Cambridge: Cambridge University Press, 1963.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Tománková Klára

Název práce: Papežská moc z pohledu císaře Fridricha II. na příkladu čtyř jeho protipapežských listů

Vedoucí práce: Mgr. Vít Hlinka, Th.D.

Počet stran: 61

Počet příloh: 0

Klíčová slova: Fridrich II., Řehoř IX., papež, císař, papežská moc, vikář Kristův, papežský primát, 13. století

Tato práce pojednává o doktríně papežské moci, zkoumané z pohledu císaře Fridricha II. (1194–1250). V první části se věnuje zásadním pojmům a událostem vývoje doktríny papežské moci do 1. poloviny 13. století. Následně krátce pojednává o příčinách papežsko-císařského boje mezi Řehořem IX. a Fridrichem II. A ve své stěžejní části se snaží analyzovat, jakým způsobem císař Fridrich hovoří o papežské moci ve čtyřech svých protipapežských listech *Cum sit Christus*, *Levate in circuitu*, *In exordio nascentis mundi* a *Collegerunt pontifices*.

Annotation

Name: Klára Tománková

Title of work: The doctrine of the papal power from the point of view of emperor Frederick II: analysis of his four anti-papal letters

Thesis leader: Mgr. Vít Hlinka, Th.D.

Number of pages: 61

Number of attachments: 0

Key words: Frederick II, Gregory IX, pope, emperor, papal power, vicar of Christ, papal primacy, 13th century

This thesis researches a question of the papal power from the point of view of emperor Frederick II (1194–1250). The initial section describes some of the general concepts and turning points of the papal doctrine's development from beginning to the first half of the 13th century. Second section briefly mentions the origin of papal-imperial struggle between Gregory IX. and Frederick II. And the key part of this thesis provides an analysis of Frederick's argumentation in his four anti-papal letters *Cum sit Christus*, *Levate in circuitu*, *In exordio nascentis mundi a Collegerunt pontifices*.